

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITET

JMG, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation

Nina Brevinge

Examensarbete i journalistik 22,5 hp, vårterminen 2014

Handledare: Hanna Jedvik

EXAMENSARBETE

Innehållsförteckning

Journalistisk presentation	2
Reportage	3
Analys	13
Metodrapport	15

Sammanfattning

I september 2013 samlades runt 200 thailändska bärplockare i protest på en grusparkering i Umeå. Trots att de plockat bär sex dagar i veckan under nästan två månader hade bärplockarna inte fått någon lön. För att finansiera resan till Sverige hade många av dem tagit stora lån i hemlandet och om de återvände de till Thailand utan pengar att kunna betala lånen med så skulle deras mark och bostäder beslagtas. Pressen blev så stor att en av de strejkande bärplockarna hängde sig inne på en toalett.

Det är inte första gången bärplockare blir lurade på sina löner. Varje år kommer tusentals fattiga risbönder från Thailand till de svenska bärskogarna i tron om att tjäna pengar som motsvarar flera årslöner i deras hemland. Men i många fall slutar historien mindre lyckligt. Under decennier har media rapporterat om bärplockare som arbetat hårt från morgon till kväll, tvingats bo under miserabla förhållanden och fått åka hem till Thailand med knappt någon förtjänst alls. Varför återupprepas skandalerna år efter år? Och vem bär ansvaret för att det i höstas gick så långt att en bärplockare tog sitt liv?

VILSE I BÄRSKOGEN

Att utländska bärplockare slår larm om missförhållanden i de svenska skogarna har utvecklats till en bisarr sommartradition. Ifjol gick det hela så långt att en bärplockare tog sitt liv. Så vem bär egentligen ansvaret?

En ovanligt varm eftermiddag i september förra året ringde Kommunalombudet Kjell-Ivan Erikssons mobiltelefon. En kollega berättade att ett femtiotal thailändska bärplockare hade samlats utanför Kommunals lokaler i Umeå och att han borde bege sig dit illa kvickt. Kommunalombudet, som var på väg till en konferens några kvarter därifrån, skyndade sig tillbaka till kontoret. Tre av bärplockarna följde med Kjell-Ivan in på hans tjänsterum och med hjälp av en tolk förklarade plockarna att de inte hade fått sina löner, trots att de plockat bär sex dagar i veckan från tidig morgon till sen kväll sedan slutet av juli. Enligt kontraktet skulle de åtminstone ha fått den avtalssenliga minimilönen på 18 975 kronor i månaden. Kjell-Ivan förklarade att det bästa vore om plockarna åkte tillbaka till skogen och fortsatte arbeta så skulle han ta reda på vad som hade hänt med lönerna. Bärplockarna vägrade. För att finansiera resan till Sverige hade de tagit stora lån i hemlandet. Om de återvände till Thailand utan lön att betala lånen med skulle deras mark och bostäder beslagtas av banken.

De vågade därför inte åka någonstans förrän de fått sina pengar.

Svårigheten, konstaterade Kjell-Ivan Eriksson efter samtalet med thailändarna, var att bärplockarnas arbetsgivare inte fanns i Sverige. Plockarna var anställda via det thailändska bemanningsföretaget M Phoenix Enterprise. Företaget som såg till att bärplockarna hade husrum, mat och bilar – Ståls plantering och röjning – hade i sin tur hyrt in plockarna via bemanningsföretaget och kunde därför inte ställas till svars angående bärplockarnas löner. Ändå kontaktade Kjell-Ivan Eriksson Ståls plantering och röjnings VD, 22-åriga Rebecca Stål, och bad henne komma till Kommunals kontor i Umeå. Kanske hon kunde ge klarhet i vad som hade hänt. Rebecca Stål och hennes pappa kom redan samma dag och Rebecca förklarade att hon hade betalat M Phoenix för inhyrning av personal. Vad bemanningsföretaget hade gjort med pengarna fick Kjell-Ivan Eriksson fråga M Phoenix om.

SÅ KVÄLLEN DÄR PÅ åkte Kjell-Ivan Eriksson och hans kollega de sju milen till det gamla sanatoriet

Hällnäs där bärplockarna var inhysta, för att diskutera varför lönerna uteblivit. På mötet deltog två personer som sa sig representera M Phoenix Enterprise. Den ena var juristen Kent Engström, den andra var en kvinna som presenterade sig som Mem. Men varken juristen eller Mem kunde visa upp någon fullmakt på att de faktiskt företrädde det thailändska bemanningsbolaget. Kent Engström förklarade att det hela hur som helst handlade om ett missförstånd, M Phoenix hade betalt lön till plockarna. Okej, svarade Kjell-Ivan, men då måste vi få se bevis på inbetalningarna. Och så bestämde parterna att träffas igen ett par dagar senare på Folkets Hus i Umeå.

I VÄNTAN PÅ nästa möte började Kjell-Ivan Eriksson och hans kollegor eftersöka VD:n för M Phoenix svenska filial, 23-åriga Thanakorn Malithong. Det var han som undertecknat avtalen med Kommunal som således var en av de ansvariga. Att få tag på honom var inte det allra enklaste, trots att man anlidade en delgivningsfirma. Tills vidare fick Kommunal nöja sig med att förhandla med juristen Kent Engström. Och den thailändska kvinnan Mem, vem hon nu var. Men en intressant uppgift kom fram under eftersökningen av Thanakorn Malithong. Han visade sig vara son till en thailändsk kvinna vid namn Wilaiporn Malithong. Samma kvinna som stod som ägare till det gamla sanatoriet i Hällnäs som Ståls Plantering och Røjning hyrde för att bärplockarna skulle ha någonstans att bo. På något sätt tyckets alltså allt hänga ihop.

Representanterna från M Phoenix dök aldrig upp på Folkets Hus som bestämt, Kent Engström uppgav till Västerbottens-Kuriren att anledningen till att han uteblivit var ett akut tandläkarbesök. När mötet istället hölls nästkommande dag hade Kommunal fått förstärkning från huvudkontoret i Stockholm och i flera timmar diskuterade parterna saken fram och tillbaka. Både Mem och Kent Engström var där. Men med på mötet var också Johan Andersson, som arbetade som fastighetsförvaltare på sanatoriet i Hällnäs. – Jag förstod inte vad han hade där att göra, säger Kjell-Ivan Eriksson. Han var ju bara fastighetsförvaltare.

UNDER TIDEN SOM Kommunal försökte reda ut situationen samlades allt fler bärplockare på grusparkeringen i centrala Umeå. Snart strejkade över tvåhundra thailändare. Några sov i samma minibussar som de kommit i, andra på träpallar under bar himmel trots att temperaturen närmade sig nollstrecket. Umeå kommuns krisgrupp delade så småningom ut några militärtält och sovsäckar. Eftersom flera av

bärplockarna drabbats av magsjuka satte kommunen också upp några portabla toaletter i grön plast vid parkeringen.

På eftermiddagen den 16 september, sex dagar efter att strejken påbörjats, hittades bärplockaren Buala Lau Prom livlös inne på en av toaletterna. Att det var ett självmordsförsök var det ingen tvekan om, han hade en rem virad runt sin hals. Medan en av bärplockarna ringde larmcentralen hjälptes några andra åt att lyfta ner den livlösa kroppen på marken. Ett par minuter senare kom ambulansen som körde thailändaren i ilfart till Norrlands universitetssjukhus. Fem dagar senare avled 39-åriga Buala Lau Prom av sina skador.

– Ja, vad tänkte man? säger Kjell-Ivan Eriksson. Man blev ju helt bestört när man fick reda på det. Det är rent ut sagt förjävligt att man kan behandla människor på det här viset.

Vem var det då som hade lurat bärplockarna på deras pengar? Och bären de hade plockat i skogen, vad hände med dem?

Det Sylve inte vet om bärbranschen är heller inte värt att veta. Han är Sverige bärkung. » Så beskrivs värmlänningen Sylve Björkman av konkurrenterna i branschen. Men så har han ju också blivit en av de största bär företagarna i Sverige efter att ha sysslat med bär sedan barnsben. Sylve Björkman var åtta år när han första gången fick följa med sina föräldrar ut i skogen för att plocka bär. De första kilona gick till det egna hushållet, bären blev till sylt, saft och marmelad. Fick familjen bär över åkte de bort till närmsta bäruppköpare som vägde upp bären och familjen fick en summa pengar i handen.

– Bäruppköparen blev lite som en idol för mig, när han öppnade upp sina tjocka plånbok och gav mig betalt för bären, berättar Sylve Björkman på bred värmländska.

På den tiden, i början av sextioalet, fanns det ännu inga fryshus i skogarna och de känsliga blåbären kunde bara lagras under kort tid innan de började ruttna. För ett kilo blåbär fick man fyra kronor på sin höjd. Lingonen var mer tåliga, för dem kunde man få det tredubbla.

När Sylve Björkman gick i nionde klass bestämde han sig för att starta ett eget bäruppköp i det lilla samhället Ransäter. Han började som underleverantör åt en lokal grossist, nu nerlagda Värmlandslingon som två gånger i veckan kom med lastbil och hämtade bären som Sylve köpt av lokala bärplockare. På en sommar kunde han tjäna upp till 9 000 kronor på affärerna.

1981 kom den första regleringen av den bransch som Sylve Björkman gett sig in i. Då beslutade riksdagen att endast bärplockningsinkomster under 5 000 kronor var skattefria. Därför var Sylve Björkman tvungen att föra listor där han noterade vilka som sålde bär till honom och hur mycket de sålde. Men några skattekrönor kom knappast in den vägen eftersom bäruppköparen inte hade rätt att kräva att få se bärplockarnas legitimation.

– Man kunde skriva ner vilket namn som helst, säger Sylve. Enligt de där listorna har Gösta Bohman och Olof Palme sålt tusentals kilo bär till mig.

INTE BARA SVENSKAR plockade och sålde skogsbär. Under åttiotalet kom många polacker med turistvisum till Sverige och början av nittiotalet fick polackerna sällskap av bärplockare från de nybildade staterna i Baltikum.

Samtidigt ökade grossisternas efterfrågan på bär och för att kunna säkerställa stadiga leveranser började bärföretagen organisera plockningen allt mer. De reste själva till Östeuropa för att rekrytera plockare, de såg till att ordna med boenden åt plockarna i Sverige och försåg dem med plastlådor att lägga bären i. I takt med att välståndet ökade i Östeuropa började bärhandlarna söka sig till Asien, framför allt Thailand, för att värva plockare. Fördelarna var flera. Thailändarna, som huvudsakligen var risbönder från den norra delen av landet, var inte bara villiga att slita hårt, de hade dessutom god fysik och plockade betydligt snabbare än polackerna. Snart var över hälften av bärplockarna från Asien medan svenskarna i princip helt slutat slita i bärrisen.

De utländska plockarna var emellertid betydligt mer utsatta än svenskarna och i slutet av nittiotalet uppdagades att flera bärföretag utnyttjade bärplockarna. Många blev lovade tiotusentals kronor i ersättning men fick åka hem med enstaka hundralappar i fickan. Andra tvingades betala ockerhyror för sovplatser i lador som inte ens dög för djuren. Migrationsverket, den myndighet dit de utländska bärplockarna ansökte om turistvisering till Sverige, såg med oro på utvecklingen.

– Vi såg att det var samma personer som bjöd in utlänningar under sensommaren. Och de var ju inte här för att semestra, de kom ju för att arbeta, säger Gunilla Wikström som då jobbade på arbetstillståndsenheten i Norrköping.

För att få bättre ordning på bärbranschen beslutade Migrationsverket 1999 att utländska medborgare måste ansöka om arbetstillstånd för att få plocka bär i Sverige. Eftersom det nu blev tydligt att bärplockarna hade en svensk uppdragsgivare, blev de också tvung-

na att betala särskild inkomstskatt på 25 procent. Arbetsgivaren, det vill säga bärföretagen, var i sin tur tvungen att betala arbetsgivaravgifter. Men ingen blev särskild nöjd med de nya reglerna. Bärföretagen surade över att de tvingades betala arbetsgivaravgifter för de utomeuropeiska plockarna man bjudit in. Utomeuropeiska plockare klagade i sin tur över att reglerna missgynnade dem – balter och polacker fortsatte nämligen komma till Sverige som turister och tjänade därmed betydligt bättre än sina asiatiska yrkesbröder. Inte heller förbättrades bärplockarnas situation så som Migrationsverket hade hoppats på. Efter två år bestämde myndigheten därför att slopa kravet på arbetstillstånd, på ett villkor: att bärföretagarna lovade att ordna med bra bostäder åt plockarna samt stå för resan fram och tillbaka från deras hemländer. Bärföretagarna, som tolkade ett avskaffande av arbetstillståndet som ett slut på kravet att betala arbetsgivaravgifter, gick genast med på förslaget. Tillsammans med grossisterna startade man Skogsbärsbranschens Intresseföreningen, SBIF, som skulle kontrollera att Migrationsverkets krav efterlevdes. Skatteverket hade emellertid en annan syn på beskattningsfrågan. Ett slopat krav på arbetstillstånd innebar inte automatiskt att bärföretagarna kunde undgå att betala arbetsgivaravgifter.

– Knäckfrågan var om plockarna sålde varan bär eller om bärföretagen köpte en tjänst. Vi ansåg att det handlade om det senare, säger Pia Blank-Thörnroos, rättslig expert på Skatteverket.

Skatteverket beslutade sig för att pröva sin sak mot bärföretaget Begab Trading. Företaget, menade myndigheten, hade organiserat arbetet genom att rekrytera plockarna, förbokat logi på elva campingplatser och stugbyar där de också strategiskt placerat ut bäruppköp. Begab Trading hade också ordnat med bärlådor åt plockarna samt sett till att bären transporterades vidare till en grossist. Målet drogs hela vägen till Regeringsrätten som gav Skatteverket rätt och företaget tvingades betala 11,5 miljoner i arbetsgivaravgifter till skattemyndigheten.

DOMEN BLEV ETT hårt slag mot branschen. Bärföretagen blev nu skyldiga att betala arbetsgivaravgifter, vilket innebar betydligt högre kostnader. Efter domen satte Skatteverket igång med en revision av ett 50-tal bolag i bärbranschen och fann att flera företag agerat precis som Begab Trading – de hade ordnat med transporter och logi för bärplockarna men inte betalat några arbetsgivaravgifter. Bärföretag efter bärföretag fälldes i förvaltningsrätten och blev skyldiga skattemyndigheten mångmiljonbelopp. Skogsbärsbranschens Intresseförening lade allt krut

på att få bukt med skattekravet. Man uppvaktade riksdagspolitiker för att få dispens från arbetsgivaravgifter och åkte till Almedalen för att få gehör hos beslutsfattarna. I juni 2006 slog den dåvarande finansministern Per Nuder fast att det inte skulle bli någon lagändring. »De ska inte ha någon gräddfil«. Istället lovade finansministern att höja fribeloppet för bärplockning från 5 000 kronor till 12 500 kronor för att locka ut fler svenskar i bärskogarna. Bärbranschens intresseförening var långt ifrån nöjd. Den nya ordföranden, bärföretagaren Catarina Lundberg kallade ändringen för »ett slag i luften« och »en ren Stockholmsprodukt«. »Svenskar plockar inte bär. Det bara är så«, sa hon till Västerbottens-Kuriren.

BÄRFÖRETAGARNA FICK stöd av den borgerliga oppositionen. Riksdagsledamöter från folkpartiet skrev debattartiklar om att fribeloppet borde höjas till 50 000 och att beloppet borde gälla såväl utländska som svenska bärplockare. Centerpartiet i sin tur, kritiserade Skatteverket för att slå undan benen på bärbranschen. »Hela tiden tycks reglerna vara viktigare än sunt förnuft«, skrev dåvarande centerledaren Maud Olofsson i ett pressmeddelande och krävde samtidigt att regeringen skulle ge bärbranschen dispens från arbetsgivaravgifter.

– Hela branschen skakade, säger bärföretagaren Leif Ögren. Vi visste inte vad vi skulle göra.

Men så i juni 2006 fick SBIF:s ordförande Catarina Lundberg ett mejl från en politiskt sakkunnig på Finansdepartementet. I mejlet påpekade den sakkunnige att det fanns ett sätt att komma runt skatteproblematiken. Om ett svenskt bärföretag startade ett dotterbolag i utlandet som anställde plockarna och skickade dem till Sverige under en kortare tid behövde inga arbetsgivaravgifter betalas. I början av 2007, kort efter att alliansen tagit över makten, skickades ett nytt mejl som gav idén än mer tyngd. Nyttillträdde finansministern Anders Borgs statssekreterare Inge- mar Hansson – numera generaldirektör på Skatteverket – skrev till arbetsmarknadsdepartementet i Thailand och pekade på samma möjlighet som den sakkunnige. Om ett utländskt företag hyr ut plockningstjänster till det svenska bolaget slipper både det svenska bolaget och bärplockarna undan svenska skatter. En kopia av mejlet sändes även till SBIF. Men bärbranschen var tveksam. Kunde detta verkligen bli deras räddning?

Först ut att sjösätta idén var en gänglig, glasögonpydd 42-åring från Kalmar som aldrig satt sin fot i bärbranschen tidigare.

Det hela började våren 2006 på ett möte för odlarintresserade i norra Skåne. Med på mötet var Johan Andersson, en misslyckad antennförsäljare från Kalmar, som presenterade sig som anställd i ett cypriotiskt bemanningsföretag vid namn Inwise. Inwises affärskoncept, förklarade den spenslige Johan Andersson, skulle lösa bärbranschens skatteproblem på ett kick. Om bärföretagarna lät hans bemanningsföretag Inwise anställa de utländska plockarna och bärföretagen i sin tur hyrde in plockarna av Inwise, så skulle de slippa att betala svenska arbetsgivaravgifter och skatter.

En av åhörarna arbetade själv med bärhandel och berättade om idén för sina kollegor i branschen. Snart spred sig ryktet och ett nytt möte arrangerades där Johan Andersson och två andra representanter från Inwise förklarade upplägget för nyfikna bärföretagare. Flera av dem ställde sig tveksamma till förslaget. En av bärföretagarna beskrev vid ett senare tillfälle att Johan Andersson gav intrycket av att ha »lösningar på det mesta i livet«. En annan sa att han »aldrig skulle köpa en bil av de där killarna, eller ens våga sälja en bil till dem«. En tredje minns inte så mycket av Johan Andersson mer än att han var en »typisk Stockholmskille med frisyrgelé och en dyr klocka«.

SYLVE BJÖRKMAN var emellertid intresserad. Att undvika svenska skatter skulle innebära miljonbesparingar för hans del. För säkerhets skull kollade han saken med en advokat som var säker på sin sak: om Sylve anlidade bärplockarna via Inwise skulle Inwise bli arbetsgivaren och Sylve Björkman skulle slippa betala arbetsgivaravgifter. Dessutom fanns det där mejlet från den sakkunnige på finansdepartementet. – Då kändes ju upplägget ganska tryggt, säger Sylve Björkman.

Så den 24 juli 2006 slöts avtalet mellan Ransäters Skogsdelikatesser och Inwise. Enligt avtalet skulle bärföretaget hyra in bärplockare av bemanningsföretaget som i sin tur skulle betala ut lönerna till plockarna. För den dealen fick Sylve Björkman punga ut med sex miljoner kronor.

Johan Andersson nöjde sig inte bara med att hyra ut bärplockare. Inför säsongen 2007 bestämde han sig för att starta ett eget bärföretag. Den 18 september tog han över ett av Sylve Björkmans bolag, Ransäters bemanning. Därefter köpte han ett antal begagnade bilar så att plockarna kunde ta sig ut till skogen och slutligen hyrde han ett gammalt elevhem i Moskosel i Norrbottens län där de drygt 60 thailändarna skulle bo.

På den tiden arbetade Annika Lidström som miljöinspektör i Arvidsjaurs kommun. Den 22 augusti

fick hon i uppdrag att göra en oanmäld inspektion av elevhemmet för att rutinmässigt undersöka om verksamheten bedrevs i förenlighet med bestämmelserna i Miljöbalken. När hon kom fram till det gamla elevhemmet kunde hon knappt tro sina ögon. Boendet var förfallet och i stort behov av renovering, här och där noterades både fuktskador och skadedjursangrepp. Några sängar fanns inte, istället låg madrasser utspridda på golvet utan några sänglinnen. Hur bärplockarna skulle kunna sköta sin personliga hygien var högst oklart – det fanns nämligen varken dusch, varmvatten, tvål eller handdukar utan endast ett fåtal tvättställ och två fungerande toaletter. Dessutom saknade huset värme, trots att höstkylan smugit sig på nattetid.

– Det var bland det värsta jag har sett, säger Anika Lidström. Att inte ens kunna tvätta sig när man jobbar med livsmedel. Vi lever ju inte på 1800-talet längre.

Efter ytterligare en inspektion hotade kommunen med vite på 500 000 kronor om Ransäters Bemannning inte förbättrade standarden. Vid det laget var bärsäsongen i princip redan över och det var dags för bärplockarna att åka hem. Så istället för att åtgärda kommunens krav bestämde sig Johan Andersson för att hitta ett nytt boende till nästa säsong. I september köpte han ett gammalt sanatorium i det lilla samhället Hällnäs i Vindelns Kommun i Västerbotten. Strax efter årsskiftet värvade Johan Andersson sin före detta kollega Peter Fust, en kille som kunde allt om siffror och ekonomi.

Men den 28 februari knackade polisen på dörren till Johan Anderssons lägenhet i Stockholm. Han häktades på sannolika skäl misstänkt för grovt bokföringsbrott och skattebrott.

DET VAR INTE upplägget med Inwise som var problemet. Konstruktionen med ett utländskt bemanningsföretag var ett helt legitimt koncept, understruket av självaste finansministerns statssekreterare. Nej, problemet var att Inwise inte alls bedrev sin verksamhet på Cypern utan i själva verket i Sverige. Det fanns visserligen ett kontor på Cypern men där satt Johan Andersson och hans två medarbetare ytterst sällan. Det mesta av jobbet utfördes dels på två adresser i Stockholm, dels på en nedlagd bensinmack i Igelösa utanför Kalmar.

Och enligt lagen är det i det land som verksamheten bedrivs som företaget också ska redovisa sin vinst. Inwise hade dock aldrig deklarerat något till Skatteverket. Bokföringen hittade polisen i en kartong i städskrubben på bensinmacken i Igelösa.

Inte nog med att Inwise drevs från Sverige. På papp-

ret var det visserligen en cypriotisk revisor vid namn Josef Kokkinos som ägde och drev bolaget, men av Kokkinos hemsida framgick att den som inte vill framträda med eget namn kunde använda sig av Kokkinos som så kallad nominee. Beneficial owner, det vill säga den verkliga ägaren, skulle vara den som erhöll de ekonomiska fördelarna och hade kontroll över bolagets verksamhet och tillgångar. Joseph Kokkinos var alltså bara en målvakt. Den som i själva verket ägde och styrde företaget Inwise var Johan Andersson.

Parallellt med polisutredningen satte Skatteverket igång sin granskning av verksamheten, och upptaxerade Johan Anderssons inkomst med 6,5 miljoner. Han var inte den enda som åkte på en skattesmäll. Skatteverket ansåg nämligen att den enda funktion Inwise hade, var att stå som löneförmedlare mellan bärföretagen och bärplockarna. Således var bärföretagen plockarnas faktiska arbetsgivare. Leif Ögrens företag Fobi Partner dömdes till att betala två miljoner i uteblivna arbetsgivaravgifter. Sylve Björkmans bolag Ransäters Skogsdelikatesser blev i sin tur skyldig skattemyndigheten nästan 33 miljoner kronor.

– Vi har alltid försökt göra rätt för oss, säger Leif Ögren. Ändå slaktade Skatteverket våra företag.

Skatteverket har en annan syn på revisionerna.

– Bärföretagen testade helt enkelt gränserna för hur mycket man kunde organisera bärhandeln utan att rubriceras som arbetsgivare, säger Pia Blank-Thörnroos på Skatteverket.

Båda bolagen gick i konkurs efter miljonkraven. Men så enkelt skulle inte Skatteverket knäcka dem, under tiden rättsprocessen pågick startade både Sylve Björkman och Leif Ögren nya bärföretag.

SOMMAREN 2008 dömdes Johan Andersson och hans två medarbetare för skattebrott. Alla tre överklagade domen och i hovrätten friades medarbetarna och Johan Anderssons fängelsestraff kortades ner till arton månader. Därtill dömdes han till fem års näringsförbud. När det var dags för Johan Andersson att infinna sig på Kolmårdens anstalt för att avtjäna sitt straff dök han aldrig upp. Han ansökte om nåd till regeringen och när fick avslag begärde han resning. När han ännu en gång fick avslag, ansökte han om uppskov på grund av problem med hjärtat. Allt som allt dröjde det nästan ett år innan Johan Andersson begav sig självmant till anstalten. Och det var under det året som han träffade sin framtida affärspartner i Thailand: en kvinna i 40-årsåldern vid namn Wilaiporn Malithong.

Blåbär är en av de vanligaste växterna i Sverige, 17 procent av landets yta täcks av blåbärsris. Forskare vid Sveriges Lantbruksuniversitet har räknat ut att produktionen av svenska skogsbär årligen uppgår till mer än 600 000 ton. Av dem plockas bara en bråkdel, drygt 15 000 ton blåbär. På grund av att de får mogna under många soltimmar innehåller de svenska blåbären extra höga halter antioxidanten antocyanin, som är en eftertraktad ingrediens inom hälso- och kosmetikaindustrin i Kina och Japan. Knappt några bär går därför till de svenska livsmedelsföretagen. Till blåbärssylten nöjer sig industrin helt enkelt med andra, billigare bär från Östeuropa. Vart tar då de svenska blåbären vägen? En liten del hamnar i de fyrkantiga kartonger som går att hitta i mataffärernas frysdiskar. Men den största andelen – närmare 90 procent – försvinner ut ur Sverige, först och främst till Asien. 2013 exporterades nästan 12 000 ton blåbär för 283 miljoner kronor.

Men innan blåbären landar i frysdisken eller exporteras till Asien köps de upp av grossister, i huvudsak företagen Polarica och Olle Svenssons Partihandel som tillsammans omsatte över en miljard 2012. Det går till så att grossisterna förhandlar med bärhandlarna om ett kilopris och en provision. Provisionen ligger vanligtvis på ett par kronor medan kilopriset varierar från år till år, beroende på om det är ett bra eller dåligt bärår, och brukar hamna på mellan 10-15 kronor. Grossisten säljer sedan vidare bären och på så vis tjänar bärhandlaren och grossisten ihop sina miljoner.

Bärplockarnas förtjänst är klurigare att fastställa. De plockare som kommer till Sverige på arbetstillstånd, så kallade viseringsplockare, har rätt till en garanterad minimilön som i år ligger på 18 975 kronor. Utöver grundlönen kan plockarna få extra betalt om de plockar mycket bär. Från lönen dras sedan kostnader för flygresan, boende och logi.

Men långt ifrån alla som plockar bär kommer till Sverige på arbetstillstånd, fortfarande finns de ursprungliga bäruppköpen kvar där vem som helst kan sälja bär och få pengar direkt i handen. De som säljer till bäruppköpen kallas fria plockare och kommer huvudsakligen från EU-länder som Bulgarien, Rumänien, Polen och baltländerna. De kan röra sig fritt inom EU och behöver inte ansöka om arbetstillstånd och därför vet man inte heller hur många fria plockare som kommer till Sverige varje år.

Att de fria plockarna skulle vara helt fria är det dock få som tror. Eftersom de varken behöver arbetstillstånd eller uppehållstillstånd har Migrationsverket inga möjligheter att kontrollera deras arbetsvillkor, och flera gånger har media rapporterat om bär-

plockare från EU som utnyttjats i Sverige. För några år sedan samlades omkring 500 bulgariska plockare i skogen utanför det lilla samhället Mehedeby i Uppland. Bulgarerna vittnade om att de kommit till Sverige med löften om bra betalt, mat och egen bostad. Istället fick de bo i tältläger i skogen under eländiga förhållanden utan tillgång till vatten och toaletter. Inte heller fanns det särskilt mycket bär i skogen. Ett par bärplockare lyckades rymma från lägret och tillkalla polis, något som ledde till att en bulgarisk medborgare häktades, misstänkt för att ha lurat plockarna till de bärfattiga skogarna.

Vilket bärplockarsystem som är schystast har de svenska bärgrossisterna olika syn på. Polarica köper sedan ett par år tillbaka bara in bär från viseringsplockare. Företaget satte upp etiska stadgar och sade upp avtalen med de bärhandlare som inte följde riktlinjerna.

– Det var ett sätt att separera oss från skandalerna. När media ringer vill vi kunna säga: så här arbetar inte vi, säger Polaricas VD Pasi Anttila.

Familjeföretaget Olle Svenssons Partihandel köper in ungefär hälften av sina bär från viseringsplockare och hälften från fria plockare berättar VD:n Martin Engström.

– När det står hundratals personer som vill sälja sina bär till bäruppköpen, hur kan vi då neka dem?

EFTER INWISE-AFFÄREN förtydligade Skatteverket reglerna kring utländska bemanningsföretag och bärföretagen började hyra in arbetskraft genom thailändska bolag. För varje plockare betalades en provision till bemanningsbolaget och i gengäld slapp bärföretagen betala svenska arbetsgivaravgifter. 2007 bestämde Migrationsverket därför att återinföra kravet på arbetstillstånd.

Sveriges Lantbruksuniversitet, som varje år gör en prognos över tillgången på bär i skogarna, spådde att 2009 skulle bli ett rekordår. Bäruppköparna storsatsade och sammanlagt rekryterades 5 500 bärplockare med arbetstillstånd, en ökning med 40 procent jämfört med året innan. Men så i juni slog frosten till och när bärplockarna gav sig ut i skogen så fanns där inga bär. I bärbranschen pratade man om den sämsta säsongen på 20 år.

Den dåliga bærtillgången gjorde 2009 till det mest skandalfyllda året hittills i branschens historia. I augusti bröt den första strejken ut i Värmland. Plockarna menade att de blivit lurade av företaget som hyrt in dem eftersom de inte tjänat i närheten av pengarna de blivit lovade. Någon vecka senare började 210 thailändska bärplockare protestera i Luleå. De berättade att de blivit lovade ett kilopris på 20 kronor och

att skogen skulle vara full av bär. Istället hade många av plockarna fått tio kronor kilot och knappt hittat några bär alls. Det kom också fram att bärplockarna fått betala uppåt 18 000 kronor för flygbiljetter tur och retur till Thailand, trots att priset under lågsäsongen brukade ligga på omkring hälften. Men flera bärföretagare skyllde ifrån sig och menade att plockarna var lata och att det visst fanns bär om man bara letade. Andra tog ut sin ilska på bemanningsföretagen och menade att de skickat för dåliga plockare. Luleås kommunalråd Karl Petersen var en av de som upprördes av situationen. »Det är så nära slaveri man kan komma«, beskrev han bärplockningen för en reporter från Norrbottens-Kuriren. I en skrivelse till statsminister Fredrik Reinfeldt vädjade kommunalrådet om att regeringen skulle agera. Region Västerbotten skickade i sin tur en skrivelse till näringsministern Maud Olofsson där man konstaterade att plockarna hamnade utanför svensk arbetslagstiftning och tvingades arbeta under orättvisa villkor när de anställdes av utländska bemanningsföretag. I oktober avslöjade Uppdrag Granskning att den garantifond som SBIF lovat att upprätta för att hjälpa bärplockare »om något oförutsett inträffar« var i själva verket tom.

Blåbären blev till slut en fråga för riksdagen, när vänsterpartiet krävde svenska villkor och löner för plockarna.

Efter katastrofsäsongen 2009 satte Migrationsverket ner foten. SBIF framtogs ansvaret för vilka företag som fick anlita utländska bärplockare. Istället skulle verket endast bevilja arbetstillstånd till de företag som garanterade en fast minimilön. Kommunal fick uppdraget att företräda plockarna och 2010 blev första bärsäsongen med kollektivavtal. Det innebar en garanterad lön på 17 500 kronor i månaden, från vilken bemanningsföretagen enbart fick dra av för resa, visum och uppehälle i Sverige.

Men redan i september uppdagades nästa bärskan-dal. Företaget Lomsjö Bär hade inte betalt löner till någon av sina 160 thailändska plockare och när polisen undersökte saken visade sig företaget vara tömt på pengar. Självt VD:n stuckit iväg till Thailand. Händelsen fick Migrationsverket att skärpa reglerna ännu en gång. Bärföretagen måste i fortsättningen visa upp en bankgaranti som visade att de klarade av att betala plockarnas löner vad som än hände och de thailändska bemanningsföretagen tvingades starta filialer i Sverige som myndigheter och facket kunde vända sig till om något gick snett.

Därefter följde ett par lugna år. Äntligen tycktes myndigheternas insatser ha gett resultat.

Våren 2011 släpptes Johan Andersson ut ur fängelset och några månader senare ringde han upp sin gamla kollega Peter Fust. Johan Andersson hade hört att Peter Fust ville sälja Parken i Vindeln, det gamla sanatoriet i Hällnäs som han själv en gång ägt för att inhysa bärplockare, och berättade att han hade en intresserad köpare i Thailand. Peter Fust, som inte hade lyckats så bra i bärbranschen, var idel öra. Så småningom åkte han ner till Thailand där han mötte Johan Andersson och en thailändsk kvinna som presenterade sig som Wilaiporn Malithong. – Det fanns ett antal intressenter men ingen ville slå till, säger Peter Fust. Så plötsligt dök hon upp. Jag var inte intresserad av vad hon skulle ha det till, jag ville bara bli av med det.

Från och med den 26 oktober 2011 stod Wilaiporn Malithong som ägare och styrelseordförande av sanatoriet. I styrelsen satt också Johan Anderssons gamla kompis Rolf Holmskär och 22-åriga Rebecca Stål. Rebecca Stål var också VD för bolaget Ståls plantering och röjning, där Johan Anderssons son antecknades som styrelsesuppleant. Självt hade Johan Andersson fortfarande näringsförbud och anställdes som fastighetsförvaltare på sanatoriet.

Planen var att Ståls plantering och röjning skulle hyra in bärplockare via ett thailändskt bemanningsföretag, M Phoenix Enterprise. Sanatoriet i Hällnäs skulle i sin tur fungera som bärplockarnas bostad under säsongen. Bären som thailändarna plockade skulle sedan säljas till den lettiska grossisten Sparlats. Så förklarade Rebecca Stål det hela via mejl för Migrationsverket och myndigheten gav företaget grönt ljus. Första året, 2012, hyrde Ståls plantering och röjning in 265 bärplockare. Andra året, 2013, bestämde man sig för att hyra in 500.

Det var då allt gick åt helvete.

TVÅ VECKOR EFTER bärplockaren Buala Lau Proms död lämnade de sista thailändska bärplockarna Sverige. Tanken var att de thailändska myndigheterna skulle reda ut situationen kring de uteblivna lönerna. En knapp månad senare lämnade 350 bärplockare in sina stämningsansökningar mot M Phoenix vid arbetsdomstolen i Korat i Thailand. Trots att ärendet skulle drivas vidare där bestämde sig Kommunal för att stämma bolaget även i Sverige. Innan bärplockarna åkte hem hade ombudsmannen Kjell-Ivan Eriksson lyckats övertyga 48 av dem att bli medlemmar i facket och den 29 november lämnade Kommunal in sin stämningsansökan till tingsrätten i Umeå. Man räknade ut att plockarna hade rätt till 61 069 kronor i lön för arbetet de utfört samt semesterersättning och skadestånd. Sammanlagt krävde facket att M Phoenix

skulle betala ut fem miljoner till bärplockarna. Vem som stod bakom företaget M Phoenix hade Kommunal inte lyckats få rätsida på. Men man hade sina aningar. Enligt de thailändska plockarna var kvinnan som kallade sig för Mem i själva verket Wilaiporn Malithong, ägaren av Parken i Vindeln. Hon hade varit i Hällnäs flera gånger under bärsäsongen och enligt plockarna var hon deras chef.

I januari i år styrktes ombudsmännens misstankar. För att juristen Kent Engström skulle kunna företräda det thailändska bemanningsföretaget i den svenska rättsprocessen behövde Umeå Tingsrätt en fullmakt från M Phoenix. Den 21 januari fick också domstolen sin fullmakt, undertecknad Wilaiporn Malithong.

Inte nog med det, när det thailändska arbetsmarknadsdepartementet tog över utredningen besökte man M Phoenix kontor i norra Thailand. Enligt tjänstemännen som var där var det tydligt vem som styrde och ställde i förstaget – Wilaiporn Malithong. – Vi är övertygade om att det är hon som äger företaget, säger en tjänsteman vid det thailändska arbetsmarknadsdepartementet. Men vi har inga bevis, inga papper som visar att hon är den som styr M Phoenix. Jörgen Gustavsson, ombudsman på Kommunal i Stockholm, suckar.

– Ja... det är krångligt det här. Vi har inte rätt ut det här riktigt heller. Vi vet att en svensk man figurerat, det kan vara han som ligger bakom allt det här. Men det känner du väl redan till...

KJELL-IVAN ERIKSSON och hans kollegor är inte de enda som grubblat över vilken funktion »fastighetsförvaltaren« Johan Andersson egentligen hade i företaget. Enligt Dick Stål, fastighetsskötare på sanatoriet, »hade Johan hand om räkningar och sådant medan min uppgift var att skruva och laga saker«. I bärbranschen gillar man att skvallra och flera bärföretagare är helt övertygade om hur det egentligen ligger till. I själva verket var Johan Andersson hjärnan bakom bärverksamheten i Hällnäs.

Det är inte bara konkurrenterna i branschen som säger att Johan Andersson var den som ställde och styrde. Ståls plantering och röjnings VD, Rebecca Stål, bekräftar att det var hans idé att anlita M Phoenix som bemanningsföretag, ett nystartat företag som inte verkat i branschen tidigare. Det var också Johan Anderssons idé att använda Sparlats som grossist.

Var tog då bären vägen som de 500 thailändarna plockade i skogen?
Liksom de flesta blåbären försvann även dessa

ut ur Sverige – i det här fallet till en lettisk grossist. Enligt kontraktet mellan Sparlats och Ståls plantering och röjning har Sparlats VD Linards Lusi skrivit under på att köpa »uppskattningsvis 800 ton blåbär«. Men vart tog de vägen sen? Hamnade några av dem i en svensk frysdisk? När jag ringer till Sparlats får jag inte prata med Linards Lusi. Kvinnan som svarar säger att hon ska meddela att jag har ringt. Men Lusi ringer aldrig upp. Jag ringer igen och igen. Tillslut börjar kvinnan på andra sidan luren lägga på innan jag hinner framföra mitt ärende. Inte heller svarar Linards Lusi på mejl.

Sparlats har en hemsida men där står inget om vart blåbären de köper tar vägen. Men på en annan hemsida, BalticExport.com, går att läsa att Sparlats exporterar till Österrike, Tyskland, Spanien och Sverige. Även importsiffror från SCB visar på att det finns ett flöde av blåbär mellan Sverige och Lettland. 2013 finns emellertid ingen registrering om importerade blåbär från Lettland. Men om beställaren köper in mindre än ett ton bär registreras aldrig importen hos Tullverket och kommer således aldrig med i SCB:s statistik. Även om sannolikheten inte är särskilt stor, kan blåbären som Buala Lau Prom och hans landsmän plockade i fjol ha köpts upp av ett svenskt företag.

De stora livsmedelsföretagen uppger att deras blåbär kommer från andra håll. Coop importerar sina frysta blåbär från Polen. Ica och Axfood – som levererar varor till Hemköp och Willys – meddelar att deras frysta bär kommer från de två stora svenska grossisterna, Polarica och Olle Svenssons Partihandel. De svenska grossisterna uppger i sin tur att de köper in bär från flera östeuropeiska länder, däribland Lettland, men inte från Sparlats. Orkla Foods som står bakom varumärken som Ekströms och Felix medger att de visserligen köper in blåbär från Baltikum men vill av konkurrensskäl inte avslöja från vilka grossister. Blåbären från Sparlats vill alltså ingen kännas vid

KAMPEN MOT bemanningsföretaget M Phoenix i Thailand tog tvärt slut i våras. Den 19 mars rapporterade SVT:s Asienkorrespondent Niklas Sjögren att 150 bärplockare dragit tillbaka sina stämningar mot företaget. För att ha råd med resan till Sverige lånade thailändarna pengar av sin arbetsgivare M Phoenix mot att de pantsatte sin mark och sina jordbruksmaskiner. Inför hotet att förlora sina egendomar, pressades plockarna till att skriva under ett avtal, som innebar att de lade ner sina lönekrav. Så fort Kommunal och LO-TCO Rättsskydd, som

tillsammans med facket driver den svenska rättsprocessen, nåddes av nyheten ansökte man om uppskov hos tingsrätten.

– Vi har kontrollerat vad som har hänt i Thailand och i nuläget är det inget som förändrar den talan som Kommunals medlemmar för i Sverige, säger Maria Fridolin från LO-TCO Rättsskydd.

Men även om Kommunal skulle vinna i svensk domstol är det långt ifrån säkert att bärplockarna får någon ersättning.

– Domslutet gäller ju bara här i Sverige och som jag ser det finns det inga möjligheter för oss att driva in pengar från det thailändska bemanningsföretaget, säger Maria Fridolin. Det gäller att bolaget självmant gör rätt för sig.

SNART DRAR bärsäsongen igång igen och i år väntas drygt 3 000 thailändska plockare komma till Sverige. För att skandalen i Hällnäs inte ska återupprepas har Kommunal återigen skärpt kraven.

– Vi vill begränsa alla möjligheter för bärföretagen att utnyttja människor, säger Jörgen Gustavsson på Kommunal. Men det är inte alltid lätt att hitta de oseriösa bolagen.

I bärbranschen tror man inte heller att skandalerna kommer att upphöra.

– Det är ingen tillfällighet att det finns många halvkriminella typer i den här branschen, säger bärföretagaren Leif Ögren. Det finns förutsättningar att tjäna snabba pengar om man är oseriös. Mitt företag omsatte åtminstone 70 miljoner i fjol, bara på två månader. Det är enorma belopp det handlar om. Bärföretagaren Sylve Björkman irriterar sig mest på att Migrationsverket inte har lyckats hindra fler oseriösa aktörer från att ge sig in i branschen.

– Jag kan säga innan säsongen ens har börjat vilka företag som kommer att hamna i trubbel, säger han. Det är samma sorters typer som dyker upp år efter år. Även regeringen har uppmärksammat att reglerna kring arbetskraftsinvandring missbrukas och har därför föreslagit att Migrationsverket ska få möjlighet att göra efterhandskontroller av företag som använder sig av utländsk arbetskraft. Om företaget inte följer avtalet – till exempel om arbetstagaren inte får den lön som denne blivit lovad – ska Migrationsverket kunna dra tillbaka arbetstillståndet. Migrationsverket varnar dock för en överdriven tro på att efterkontrollerna kan ge resultat. Dessutom, skriver Migrationsverket i sin remiss, är det arbetstagaren snarare än arbetsgivaren som förlorar på en återkallelse av arbetstillståndet.

Vad hände då med Johan Andersson? På pappret verkar han leva ett ganska torftigt liv. Han är skriven på Parkvägen 10 i Hällnäs, ett trevåningshus i gulbrun puts precis intill sanatoriet. Hyreshuset ägs av Parken i Vindeln, där han fortfarande är anställd som fastighetsförvaltare med en uppskattad månadslön på 20 000 kronor. Varje månad går 1 681 kronor av inkomsten till Kronofogden, som delbetalning för hans mångmiljonskuld till Skatteverket. Kronofogden har sedan i höstas letat efter något annat att utmäta skulden med, men de två fastigheter på Ekerö som han äger tillsammans med kompisen Rolf Holmskär saknar utmätningsbart värde. Han äger också en gammal skoter, men den är avställd. Men så befinner sig inte heller Johan Andersson i Hällnäs särskilt ofta.

ERIK, SOM VI kan kalla honom, arbetar för en svensk bärgrossist och ansvarar för försäljningen av bären till Asien. Därför åkte Erik i vanlig ordning till Tokyo i oktober i fjol – där anordnas nämligen världens största årliga bärmässa, Health Ingredients.

En dag sprang Erik in i en av sina kinesiska kunder ute på mässgolvet. Kunden undrade om han kände till ett nytt svenskt företag vid namn Natural Edge. Erik brukar ha koll på nya uppstickare i branschen men hade aldrig hört talas om företaget. Kunden berättade att det var två svenska män som ville sälja blåbär till hans kinesiska företag. Männerna sa att de redan hade 3 000 ton färdiga att leverera. Kinesen gav Erik två visitkort. Och mycket riktigt, överst på korten stod det Natural Edge med snirkliga bokstäver. Där fanns också två namn, Björn Isacson på det ena kortet och Johan Andersson på det andra. Företaget Natural Edge visar sig vara registrerat på en adress i centrala London. Trots åtta månader i fängelse, näringsförbud, miljonskulder och M Phoenix-härvan, tycks alltså Johan Anderson vara redo för nya äventyr i bärbranschen.

HAN VILL INTE träffas, Johan Andersson är ofta på resande fot vilket gör det svårt att bestämma ett möte. Dessutom har han »inte så goda erfarenheter av pressen«. Han säger att branschen är »helrutten« och tycker det är »sjukt att man utnyttjar fattiga thailändare«. Men han kan inte förstå varför jag vill prata med honom. »Du borde prata med Polaricas och Olle Svenssons underhuggare istället, jag har ju bara hållit på några år«. Efter några veckors mejlväxling går han tillslut med på att svara på frågor över telefon. Angående Inwise-domen står Johan Andersson fast vid att allt gick rätt till och att han således var oskyldig till skattebrott. Vad gäller M Phoenix-härvan

vidhåller han att han saknade inflytande i verksamheten. Det är möjligt att han tipsade Rebecca Stål om att anlita bemanningsföretaget M Phoenix och grossisten Sparlats.

– Om hon frågade mig vilka grossister som fanns är det möjligt att jag nämnde dem.

Vad han och Björn Isacsson gjorde på mässan i Tokyo vill han inte gå in på. Inte heller vad det nystartade företaget Natural Edge ska användas till.

– Men några blåbär har jag inte på lager, så mycket kan jag säga.

Har du något ansvar för det som hände i höstas?

– Nej egentligen inte. Jag vet inte heller vad som hände.

Över 200 bärplockare protesterade för att de inte fått sina löner. En av dem tog livet av sig...

– Det var ju däremot riktigt hemskt, det kan man bara beklaga. Vad som hände med lönerna är så vitt jag vet inte utrett. Men att de inte fick sina löner har jag väldigt svårt att tro.

Så tillägger han.

– Men vad som än hände så har jag inget ansvar.

Analys

– Egentligen är det ju helt absurt. Att thailändska risbönder flygs till Sverige för att plocka svenska bär!

Det anser en av Sveriges största bärhandlare, Sylve Björkman, som förra året hade hyrde in över tusen bärplockare från Thailand. I år kommer ”bara” 600 plockare, på grund att grossisterna sitter på ett stort överskott med bär.

Men trots att Sylve Björkman tycker bemanningssystemet är galet, så är han beroende av de thailändska bärplockarnas flitighet. Bara de allra bästa plockarna får komma tillbaka.

Arbetsinsatsen, det vill säga hur mycket bär varje thailändare lyckas plocka varje dag, noteras och de som plockar för lite blir inte rekryterade nästa säsong. Man toppar lagen, helt enkelt.

Men den största fördelen med thailändarna är att Sylve Björkman slipper betala de svenska arbetsgivaravgifterna på 30 procent.

– Hade vi betalat dem så hade vi gått i konkurs direkt. Marginalerna är för små i bärbranschen, påminner han.

Hela den svenska bärbranschen bygger nämligen på att kringgå det svenska skattesystemet.

Genom att hyra in plockare via utländska bemanningsföretag faller kravet på att betala arbetsgivaravgifter i Sverige. Det innebär inte bara uteblivna skatteintäkter. Eftersom bärplockarnas faktiska arbetsgivare befinner sig på andra sidan jorden, har svenska myndigheter och fackförbund svårt att kontrollera att företagen sköter sig, vilket sätter bärplockarna i en otrygg sits. Inte heller verkar myndigheterna kunna göra mycket för att skydda plockarna, gång på gång har regelverket skärpts upp men ändå återkommer bärskandalerna med jämna mellanrum.

Det är inte bara i bärbranschen problemen förekommer. Flera arbetstagarorganisationer har framfört att reglerna för arbetskraftsinvandring är lätta att missbruka, vilket leder till att många inte får de löner och andra arbetsvillkor som de blivit lovade. Därför har regeringen nu lagt fram ett förslag om att skärpa reglerna, som om det röstas igenom kommer gälla från och med 1 augusti i år. Bland annat ska Migrationsverket få möjlighet att göra efterhandskontroller av företag som använder sig av utländsk arbetskraft. Om företaget inte följer avtalet – till exempel om arbetstagaren inte får den lön som han eller hon blivit lovad – ska Migrationsverket kunna dra tillbaka arbetstillståndet.

Problemet är att åtgärderna är veka. I Migrationsverkets remissvar till regeringen varnar myndigheten för en överdriven tro på att efterkontrollerna kommer ge något resultat.

Dessutom, skriver Migrationsverket, är det arbetstagaren som förlorar på en återkallelse av

arbetstillståndet. Även om det är arbetsgivaren som gör fel medför myndighetens enda sanktionsmöjlighet att arbetstagaren förlorar jobbet.

– Därmed finns det heller inga incitament för den enskilda individen att tala om att något har gått fel eftersom det är individen som kommer bli drabbad, säger Nina Johansson, chef på Arbetstillståndsenheten på Migrationsverket.

Följaktligen, en svensk arbetsmarknad där bärplockarna kan garanteras en hygglig lön och schyssta arbetsvillkor, är fortfarande långt ifrån hur verkligheten ser ut idag.

METODRAPPORT

av Nina Brevinge

Examensarbete i journalistik 22,5 hp
Göteborgs universitet, vårterminen 2014

1. INLEDNING	2
2. FRÅGESTÄLLNING	3
3. BAKGRUND	3
3.1 Tidigare publicerat	3
3.2 Mitt arbete	4
4. AVGRÄNSNING	4
5. ARBETETS GÅNG	5
5.1 Arbetets olika faser	5
5.2 Svårigheter	7
5.3 Etiska överväganden	7
5.4 Valda undersökningsmetoder och vilka jag valde bort	8
5.5 Källkritik	8
5.6 Om jag hade haft mer tid	9
6. METOD OCH RESULTAT	9
6.1 Metod	9
6.2 Inhämtande av bakgrundsmaterial	13
6.3 Resultat	14
6.4 Det som jag valde bort och varför	14
7. SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNING	14
8. LITTERÄRA REFLEKTIONER	15
9. FRAMTIDA UNDERSÖKNINGAR	18
10. KÄLLFÖRTECKNING	19
10.1 Skriftliga källor	19
10.2 Muntliga källor	22
11. MÅLGRUPP	25
12. ÖVRIGT	25

1. INLEDNING

År efter år har media rapporterat om thailändska bärplockare som arbetat under slavliknande förhållanden i de norrländska skogarna. Det har handlat om undermåliga bostäder, långa och slitsamma arbetsdagar samt låga eller uteblivna löner.

I betydligt mindre utsträckning har media förklarat varför problemen återkommer och vilka personer som står bakom företagen som gång på gång utnyttjar billig och effektiv arbetskraft från fattigare delar av världen. Att svara på dessa frågor var min utgångspunkt då jag satte igång med mitt arbete. Jag fann att det fanns flera skojare i bärbranschen som levde på att utnyttja fattiga thailändare och inte följde regelverket. Men jag upptäckte också att det fanns luckor i kontrollen av bärverksamheten. Och om ett företag kan komma undan med att strunta i att betala bärplockarnas löner så kommer knappast utnyttjandet av bärplockarna sluta.

Jag har valt att fokusera på de svenska företagen och aktörerna. Men de thailändska bolagen är minst lika inblandade och därmed lika skyldiga till bärkaoset. Hade jag haft mer tid och haft möjligheten att åka till Thailand och gräva vidare hade jag förmodligen kommit ytterligare ett steg närmare att kunna redogöra för hur bärbranschen verkligen fungerar. Av allt jag har hört, så är min handlar min granskning bara om en liten del av allt fusk och lurendrejeri som pågår.

Men genom att berätta om bärbranschens historia samt följa en svensk person som satt i system att tjäna pengar genom att utnyttja kryphålen i branschen så hoppas jag åtminstone kunna ge en djupare bild om den svenska skogsbärsbranschen än den som gemene man har idag.

Reportaget ska publiceras samma vecka som de första bärplockarna kommer till Sverige. Förhoppningen är att de drygt 3000 thailändare som kommer till de svenska skogarna i år återvänder till Thailand med en hygglig förtjänst. Men att så kommer ske är långt ifrån säkert.

2. FRÅGESTÄLLNING

- I över 20 år har media rapporterat om slavliknande förhållanden i den svenska bärskogen. Varför upphör inte problemen?
- Hur gick bärbranschen från fritidshobby till storindustri med inhyrd arbetskraft?
- Var tar bären vägen och vilka aktörer tjänar pengar på blåbären?

3. BAKGRUND

3.1 Tidigare publicerat

Det har skrivits tusentals artiklar om bärplockare och bärbranschen sedan mitten av nittiotalet. Till en början bestod rapporteringen av enskilda korta artiklar om hur utländska bärplockare blivit lurade till Sverige på falska premisser och fått dåligt betalt. I början av 2000-talet började media skriva om bärplockarnas situation som en systematisk problematik. Ljuset riktades inte bara mot enskilda bärföretag utan journalister började också ifrågasätta myndigheternas och polisens arbetsinsatser. Rapporteringen ökade sedan successivt fram till 2010 då antalet artiklar nådde sin kulmen.

Det har också gjorts ett flertal fördjupande reportage om bärbranschen. I tre årsrapporter – 2009, 2010 samt 2011 – har journalisten och författaren Mats Wingborg sammanfattat hur bärbranschen fungerar och vilka problem som finns. Wingborg förklarar på ett grundläggande sätt hur de två systemen med fria – respektive viseringsplockare fungerar, hur mycket en bärplockare tjänar, hur bärplockare kan utnyttjas och så vidare. Wingborg har också skrivit en essäbok där varje kapitel utgörs av ett besök hos ett bärplockarläger.

2009 gjorde Uppdrag Granskning ett program om bärplockarnas situation. 2009 var ett dåligt bärår vilket medförde att många bärplockare råkade illa ut. Uppdrag Granskning avslöjade bland annat att den fond som Bärbranschens Intresseföreningen SBIF hade upprättat ifall att något skulle gå snett, var tom på pengar.

Tidningen Arbetet gjorde hösten 2013 reportageserien ”Bärens pris”. I en artikel beskrev

journalisten Erik Larsson hur bären forslas över hela världen, i en annan hur bärbranschen är konstruerad. Artiklarna kompletterades med grafik som gjorde det relativt komplicerade företagsmönstret enkelt att förstå. Journalisten skrev också ett flertal artiklar om M Phoenix.

3.2 Mitt arbete

Trots en omfattande bevakning av bärbranschen finns fortfarande outforskade områden. Huvudsakligen har nyhetsrapporteringen handlat om bärplockarnas situation – inte regelverket och historien bakom dess uppkomst. Inte heller finns mycket berättat ur bärföretagens synvinkel. Därför har jag valt att fokusera på just detta.

4. AVGRÄNSNING

Jag har avgränsat min undersökning på flera sätt. Gällande mina kvalitativa intervjuer har jag valt att prata med de största bärföretagen som tog in bärplockare via bemanningsföretag 2013. På grossistsidan har valt att prata med de två största, Polarica och Olle Svenssons Partihandel (som i princip dominerar hela marknaden). I slutledet – det vill säga livsmedelsföretagen – har jag också valt att hämta information från de största bolagen på den svenska marknaden, exempelvis Procordia, Axfood, Ica etc. Att jag fokuserat på de stora spelarna handlar helt enkelt om att det vore omöjligt att prata med alla.

Jag har även valt att avgränsa mitt arbete till bäret blåbär. Skogsbärsmarknaden skiljer sig åt beroende på vilken sorts bär man följer och jag tyckte blåbärsmarknaden var den mest spännande (exempelvis exporteras uppåt 90 procent av alla svenska blåbär till Asien). Men jag valde också blåbär av taktiska skäl. Dels för att blåbär är det skogsbär som plockas mest av vilket gör att siffrorna blir mer häpnadsväckande. Dels för SCB fört statistik över blåbär som enskilt bär, medan exempelvis hjortron och lingon ofta läggs i samma kategori som andra bär. En sista orsak till att jag valde att skriva om enbart ett sorts bär är helt enkelt för att jag tycker det blir mer tydligt för läsaren.

Jag har valt att fokusera på viseringsplockarna. Jag nämner att det finns så kallade fria bärplockare och att det finns en djup problematik även där. Men eftersom mitt reportage handlar om bärföretagen och regelverket så valde jag att fokusera på de bärplockare som också omfattas av ett mer gediget regelverk.

Slutligen har jag valt att fokusera på svenska aktörer på grund av tidsbrist, språkförbistring etc.

5. ARBETETS GÅNG

5.1 Arbetets olika faser

Fas 1 – idé och research

Idén att titta närmare på just bärbranschen kom från Mattias Göransson, chefredaktör på magasinet Filter. Han skickade ett sms till mig med ett telefonnummer till ”Olle” – en man som hade mycket spännande att berätta om branschen. Ett par dagar senare skypade jag och ”Olle” med varandra. Och visst, han hade mycket spännande att berätta. Bland annat pratade han om två system av bärplockare som ledde till konflikter i branschen samt om att bärföretagare fuskade med kontrakt och löner. Problemet var att ”Olle” ville vara helt anonym. Dessutom var det mesta rykten och teorier, han hade inga bevis på att det han berättade verkligen pågick.

Jag började researcha vad som skrivits om bärbranschen och fann att Swedwatch gjort rapporter som på ett grundläggande vis beskrev branschen vilket var mycket givande för mig i den här fasen. Jag visste att Uppdrags Granskning gjort något om bärbranschen och kontaktade Svensk Mediedatabas och begärde ut avsnittet samt ett tiotal radioinslag om bärbranschen.

Jag gjorde också lite bakgrundsintervjuer i ett tidigt skede, bland annat med Pia Blank-Thörnroos på Skatteverket och Thord Ingesson på LO som båda uttryckte sin frustration över problemen i branschen.

Vi det här laget tyckte jag att ämnet var intressant nog att gå vidare med. Historien om branschens utveckling – från svenska till thailändska bärplockare – var relativt oberättad från början till slut. Uppgiften om att Skattverkets generaldirektör Ingemar Hansson skickat ett mejl där han uppmuntrad lösningen med thailändska bemanningsföretag hade inte uppmärksammats alls – en uppgift som jag ansåg var ganska uppseendeväckande.

Jag bestämde mig för att jag ville komplettera historien med röster från bärföretagen själva. Jag begärde en lista från Migrationsverket över de företag som hyrt in thailändska bärplockare de senaste åren och bestämde mig för att utgå från den.

Problemet var nu att hitta en röd tråd, någonting som gjorde berättelsen mer spännande och

läsvärd. Efter samtal med Mattias Göransson kom vi fram till att jag skulle följa bären från buske till butik. Men eftersom nästan 90 % av bären försvann ut ur Sverige lade jag den idén åt sidan. Plan B var att istället jaga en skurk. Och skurkar fanns det gott om så jag vaskade fram tre tänkbara kandidater. Eftersom den värsta skurken också var en nyckelperson när branschen gick över till bemanningsföretag valde jag att ta reda på allt jag kunde om honom, det vill säga Johan Andersson.

Fas 2 – genomförande

I mitt arbete har jag gjort två huvudsakliga undersökningar. Dels har jag intervjuat personer i branschen – bärföretag, grossister, berörda myndigheter och facket – för att beskriva bärbranschens utveckling. Dels har jag gjort en gedigen personrearsch av Johan Andersson. Undersökningarna gjordes parallellt med varandra och gick delvis ihop. När jag intervjuade bärföretagen, grossister, facket och berörda myndigheter om bärbranschen passade jag också på att fråga om Johan Andersson.

I princip alla intervjuer gjordes via telefon, samtal som jag spelade in och transkriberade. Jag läste också ett stort antal artiklar och sakta men säkert växte bilden av bärbranschen fram.

I ett tidigt skede förstod jag att bristen på scener skulle bli ett problem. Jag valde att hälsa på bärföretagaren Sylve Björkman två gånger varav han den ena gången visade mig skolan där bärplockarna senare i år skulle bo. Men besöken gav ändå inte det jag hoppades på så jag bestämde mig för att rearscha ett antal skeenden extra noga så att jag senare kunde beskriva dessa i detalj för att få fram någon slags närvaro.

Även om jag lade idén om att ta reda på var bären tog vägen åt sidan, ville jag fortfarande ha med frågan som ett eventuellt sidospår. Jag mejlade därför de stora livsmedelsföretagen och frågade var de köpte sina bär ifrån, hur mycket bär de köpte in och hur mycket de betalade för bären. Efter lite tjatande fick jag också svar från samtliga och kunde styrka svaren med hjälp av importstatistik från SCB. Men ingen av livsmedelsaktörerna ville uppge hur mycket bär de köpte in eller vad de betalade för bären – sådant var affärshemligheter.

Fas 3 – utgörning

Jag började skriva relativt tidigt (mitten av april) eftersom jag visste att skrivandet skulle ta tid. Upplägget kom sig ganska naturligt, jag och Mattias Göransson diskuterade visserligen dramaturgin men var i stort sett överens. Dessutom är Filterreportagen relativt lika i sin mall och det fanns inte utrymme för så många utsvävningar. Sammanlagt bygger upplägget på tolv

punkter. Huvudberättelsen består av jakten på Johan Andersson som bryts av med historien om bärbranschen och annan fakta.

I delarna angående Johan Andersson var jag noga med att inte skriva rakt upp och ner att han gjort si och så, eftersom jag inte hade så många konkreta bevis. Istället lät jag andra peka ut honom som skurk och avslutade texten med att han fick framföra sina argument.

5.2 Svårigheter

Intervjuerna

Att välja djupintervjuer som metod innebar en viss osäkerhet. Flera av de jag planerade att intervjua avböjde av olika skäl. Jag valde visserligen att prata några andra istället men två viktiga bäraktörer – Norrskensbär AB och HBL i Lappland – uteblev i min undersökning.

Andra personer har varit svåra att få till en intervju med, inte minst Johan Andersson. Vi hade kontakt i över en månad innan han slutligen gick med på en intervju. Han ville dock inte ses, utan vi tog det hela över telefon.

Gräva i Thailand

Även om jag avgränsade mitt arbete till Sverige så fanns det uppgifter jag ville få fram som innebar att jag behövde använda mig av thailändska källor. Problemet vara att jag inte hade några sådana. Jag kunde delvis ta hjälp av SVT:s korrespondent Niklas Sjögren, jag pratade med en anställd på DOE, det thailändska arbetsdepartementet samt en thailändsk kvinna bosatt i Finland som engagerat sig för fallet M Phoenix. Men det var svårt att verifiera källornas berättelser, de dokument källorna skickade var på thailändska. Således valde jag att inte beskriva problematiken i Thailand.

5.3 Etiska överväganden

Kan jag lita på mina källor? Den frågan ställde jag mig många gånger under arbetets gång. Stora delar av mitt arbete bygger på vad personer har berättat för mig och många av dem har varit konkurrenter till varandra, det vill säga att de inte alltid varit särskilt pålitliga källor. Jag har försökt så gott jag kan kontrollera uppgifterna med hjälp av ytterligare oberoende källor eller dokument. Har jag inte kunnat styrka en uppgift har jag för det mesta uteslutit den helt. Ett alternativ hade varit att ta med fler vaga uppgifter och vara tydlig med i texten att uppgifterna är just vaga. Men jag bedömde att trovärdigheten av reportaget som helhet i

sådana fall skulle få sig en törn.

”Även den som har gjort något klandervärt har alltid rätt att framföra sina bästa argument”¹, skriver Nils Hansson. Med tanke på hur stor del av mitt reportage som handlar om Johan Andersson så borde alltså även hans utsaga få ett visst utrymme. Frågan var hur mycket. Tillslut bestämde jag mig för att han skulle få svara på de viktigaste frågorna men att småsaker fick lämnas åt sidan.

Ett annat val jag stod inför var huruvida jag ville använda mig av Johan Anderssons riktiga namn eller ej. Inför publicering av namn ska två intressen ställas mot varandra – den enskildes rätt att få vara ifred samt allmänhetens rätt till viktig information.²

Jag valde att publicera Johan Anderssons namn eftersom jag anser att han det senare – det vill säga allmänhetens rätt till viktig information – överväger. Han får ju dessutom berätta sin version av skeendet i slutet av reportaget.

5.4 Valda undersökningsmetoder och vilka jag valde bort

I Metodpraktikan beskrivs samtalsintervjuer som en bra metod att använda när man vill veta hur människor själva uppfattar sin värld, vilket har varit fokus i min undersökning.³ Jag kan inte se att något annan metod hade varit möjlig för det arbete jag gjort. Enkäter till bärföretagarna hade inte gett tillräckligt uttömmande svar, även om jag använt mig av öppet formulerade frågor.

5.5 Källkritik

Bristen på dokumentation är ett återkommande problem i mitt arbete, i synnerhet i jakten på Johan Andersson. Eftersom han inte på pappret var vd för Ståls Plantering och Røjning eller för Parken i Vindeln, fanns det ju heller inga dokument som visade att han styrde verksamheten. Mycket bygger istället på muntliga källor vars berättelser jag försökt styrka på olika sätt. Trovärdigheten ökar hos ett påstående om man kan hitta ett ytterligare oberoende vittne.⁴ Detta har varit svårt eftersom det skvallras mycket i bärbranschen. Flera källor kunde berätta att ”Johan Andersson och Wilaiporn Malithong gjorde affärer ihop”, men få kunde förklara hur det visste att de två samarbetade med varandra. Det var först när jag fick tag på

---

¹ Hansson, Nils ”Grävande journalistik” (2009) s. 229

² Hansson, Nils ”Grävande journalistik” (2009) s. 172

³ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” (2007) s. 285

⁴ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” (2007) s. 319

två oberoende vittnen (Rebecca Stål och Johan Borg) som jag kunde styrka påståendet.

En annan aspekt att ta hänsyn till är avståndet mellan berättare och berättelse. Vanligtvis är förstahandskällor är mer trovärdiga än andrahandskällor.⁵ Därför har jag till stor del använt mig av information från förstahandskällor och ställt mig betydligt mer tveksam till information från andrahandskällor.

Ytterligare en svårighet är att jag använt mig av tendensiösa källor. Och en tendensiös källa måste alltid kompletteras med en oberoende källa eller en källa med motsatt tendens.⁶ Därför har jag kompletterat mina intervjuer med bärbranschen med myndigheter och fackförbundet Kommunal.

5.6 Om jag hade haft mer tid

Såhär i efterhand borde jag nog besökt fler platser för att få in mer scener i reportaget. Jag kunde givetvis inte få några scener med bärplockare eftersom säsongen börjar först i juli. Men om jag åkt upp till exempelvis Hällnäs hade jag kunnat beskriva omgivningen och sanatoriet på ett levande sätt. Kanske hade jag också kunnat luska fram mer om samarbetet mellan Wilaiporn Malithong och Wong. (se undersökning 3)

6. METOD OCH RESULTAT

6.1 Metod

Mitt arbete består i huvudsak av två undersökningar. Dels ett antal djupintervjuer med personer i och omkring bärbranschen för att beskriva branschens utveckling och problem. Dels har jag samlat in så många bevis och indicier som möjligt för att binda Johan Andersson till bärplockarskandalen hösten 2013.

Jag har också gjort en tredje, mindre undersökning i syfte att visa att problemen fortsätter. I slutändan valde jag dock att inte skriva om det jag hade fått fram.

Undersökning 1 – djupintervjuer

Jag valde att göra att göra djupintervjuer genomgående i mitt reportage. I Metodpraktikan beskrivs två olika typer av frågeundersökningar – respondentundersökning och informantundersökning.⁷ Jag har riktat in mig på den senare varianten eftersom jag vill ta reda

---

⁵ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena "Metodpraktikan" (2007) s. 319

⁶ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena "Metodpraktikan" (2007) s. 322

⁷ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena "Metodpraktikan" (2007) s. 257

på hur verkligheten ser ut i bärbranschen. Vid en sådan undersökning finns inget egenvärde i att ställa samma frågor till alla intervjupersoner. Tvärtom, skriver författarna, ”kan det vara en poäng att de först genomförda intervjuerna genererar information som leder till nya eller mer specificerade frågor som ställs i de därpå följande intervjuerna”⁸. Det är också den metoden jag arbetat efter när jag ställt mina frågor till bärbranschen.

Vid informantintervjuer är centralitet den vanligaste urvalsprincipen, det man inom journalistiken kallar ”centralt placerade källor”.⁹ Jag begärde ut en lista från Migrationsverket över de företag som hyrt in bärplockare år 2013. Ur listan plockade jag ut de sex största företagen och bestämde mig för att intervjua ägarna av företagen. Men att intervjua bärföretagarna visade sig inte vara det lättaste. Några hade blivit smutskastade i media tidigare och vägrade därför prata med journalister. En bärföretagare, Catarina Lundberg som är vd för Norrskensbär AB, svarade varken på hemtelefon, mobil, mejl eller brev. Jag fick senare veta att hon blivit sjuk. En annan bärföretagare, vars dotter just varit med om en allvarlig trafikolycka, orkade helt enkelt inte med en intervju.

Om ursprungsvalet måste kompletteras är det vanligt att använda sig av ett så kallat ”snöbollsurval”¹⁰. Jag fick helt enkelt tips om vilka andra aktörer som varit med länge i branschen, vilket var en förutsättning då mitt mål var att ge en historisk överblick av bärbranschen. I slutändan landade jag på fyra djupintervjuer med bärföretagare. I grossistledet valde jag att intervjua vd:n för de två största grossisterna, Polarica och Olle Svenssons Partihandel. Den metod jag använde mig av innebar att jag fick svar som varken var ”sanna” eller ”falska”, det jag fick fram var hur intervjupersonerna uppfattade bärbranschen.

Intervjuerna innebar minst två samtal om en timma vardera, men i flera fall mer än så. Med Sylve Björkman exempelvis, gjordes tre telefonintervjuer, ett besök i hans hem och ytterligare ett besök där han visade mig var bärplockarna bodde. Här landade alltså den sammanlagda intervjutiden på drygt tio timmar. När alla intervjuer var klara var det tydligt att samtliga intervjupersoner hade samma bild av branschen och såg samma typer av problem – oavsett om de varit i branschen i tio eller 30 år.

För att få en bild av hur andra uppfattade branschen valde jag också att intervjua berörda myndigheter samt fackförbundet Kommunal. På Skatteverket hade en och samma person, Pia Blank Thörnroos, varit ansvarig för bärbranschen under de senaste 15 åren så därför valde jag

---

⁸ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” (2007) s. 258

⁹ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” (2007) s. 291

¹⁰ Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” (2007) s. 291

att bara intervjuar henne.

På Migrationsverket hade ett flertal tjänstemän varit ansvarig för bärbranschen de senaste 15 åren. Jag valde att intervjuar tre av dessa.

Gällande facket intervjuade jag de två personer som ansvarade för bärbranschen på Kommunal, Mats Hansson och Jörgen Gustavsson.

Undersökning 2 – Jakten på Johan Andersson

Västerbottens-Kuriren och tidningen Arbetet hade indikerat att Johan Andersson var hjärnan bakom bärverksamheten i Hällnäs. Så gick nämligen ryktet i bärbranschen. Reportrar på nämnda tidningar hade också lyckats få fram information om att Johan Anderssons 20-åriga son satt i det ena företagets styrelse samt att Wilaiporn Malithongs son var vd för M Phoenix svenska filial. Jag bestämde mig för att hitta så pass många bevis och indicier så att jag kunde slå fast att Johan Andersson verkligen var den som styrde och ställde bakom bärverksamheten i Hällnäs. Johan Andersson skulle helt enkelt bli skurken jag skulle jaga.

För att lyckas med detta intervjuade jag först och främst personer kring Johan Andersson, för det andra gjorde jag en gedigen personresearch. I stort sett har arbetet gått ut på att jag fick höra rykten som jag sedan försökte belägga med oberoende källor eller med någon form av dokumentation.

Jag arbetade efter metoden att intervjuar mig närmare och närmare Johan Andersson eftersom jag inte ville att han skulle få reda på att jag försökte sätta dit honom. Jag fick också tips om vilka personer som skulle kunna tänkas "tjalla" på Johan Andersson.

Jag började således med att intervjuar hans konkurrenter i branschen för att ta reda på hur han var som person och vilka rykten som fanns om honom. En bit in i arbetet blev jag kontaktad av hans gamla kumpan, Johan Borg, som hört att jag snokade efter information om Johan Andersson. Johan Borg blev en viktig källa för att få alla pusselbitar på plats.

Nästa steg var att intervjuar personer ett steg närmare Johan Andersson. Jag valde att prata med Dick Stål då jag hört att han hade hamnat i konflikt med Johan Andersson samt Rebecca Stål eftersom hon verkade vara en målvakt – hon var 22 år gammal och hade aldrig figurerat i branschen tidigare. Ärlig talat hoppades jag att hon skulle avslöja sig själv som okunnig och därmed kanske berätta att någon annan styrde verksamheten, vilket delvis fungerade.

Jag intervjuade också andra personer som haft med Johan Andersson att göra - lokalombuden på Kommunal (Kjell-Ivan Eriksson och Lena Ceder), åklagaren i Inwise-målet, poliser som utredde fallet och Peter Fust som tog över Johan Anderssons företag. Andra personer pratade

jag med för att belägga ett specifikt rykte, exempelvis Andreas Qvist angående bärmässan i Tokyo.

Nästa och sista steget blev att kontakta Johan Andersson själv samt hans eventuella nya samarbetspartner Björn Isacsson. Jag kontaktade Johan Andersson i ett tidigt skede och vi bestämde att göra en intervju ett par veckor senare. Det dröjde dock betydligt längre än så innan intervjun kom till stånd.

Förutom intervjuer gjorde jag också personresearch. Jag började med en grundläggande research – begärde ut domar, utdrag från skattekontot, kronofogden, lantmäteriet, transportstyrelsen, bolagsverket, personbild etc.

Eftersom jag visste att det skulle bli i princip omöjligt att hitta dokument som bevisade att hans skuld försökte jag istället hitta dokument som styrkte mina källors berättelser. Jag ringde till exempel till bärmässan i Tokyo och frågade om Johan Andersson och Björn Isacsson varit där, jag begärde ut handlingarna från Kriminalvården för att se om Johan Borgs tidsangivelse om när polisen knackade på dörren stämde.

Undersökning 3 – den jag valde att inte publicera

Ganska sent under arbetets gång fick jag tips om att en person vid namn Yin Wong planerade att hyra in bärplockare till Sverige sommaren 2014. Wong var enligt tipsaren en riktig skurk och arbetade tillsammans med Wilaiporn Malithong som i sin tur arbetade ihop med min skurk Johan Andersson. Jag insåg att om detta var sant så skulle mitt reportage bli betydligt bättre eftersom jag då skulle kunna visa att ”skurkarna” fortsatte verka inom bärbranschen. Jag bad därför tipsaren om att försöka få fram konkreta bevis. Under tiden började jag kolla upp personerna kring bolaget och fick flera indikationer på att allt inte stod rätt till. Jag ringde också till facket och luskade om vad de hade för uppfattning om den nya aktören samt pratade med Skatteverket för att få en generell uppfattning vad myndigheten ansåg som ”skumma omständigheter”.

Men jag insåg att jag behövde betydligt mer på fötterna än så. Jag provade att ringa till Wong och fråga efter Malithong utan att presentera mig. Men telefonsamtalet gav inget napp. Jag valde då att ringa den 22-årige vd:n för det svenska bolaget. Vd:n visade sig var okunnig och berättade dessutom att de hade lagt hela verksamheten på is. Efter vårt samtal blev jag uppring av den person jag egentligen ville prata med – men inte kunde ringa upp utan att väcka misstankar – Sven Svensson. Svensson var den som uppenbart stod med en fot i Sverige och en i Thailand. Dessutom hade han skulder på nästan en miljon till Skatteverket. I

samtalet med Svensson låtsades jag vara en oskyldig journaliststudent som höll på med ett reportage om blåbärsbranschen och vi fick en bra kontakt. Men fortfarande hade jag inga bevis för att den nya aktören samarbetade med Malithong, vilket var en förutsättning för att jag skulle kunna ha med min tredje undersökning i reportaget.

Jag behövde luska mer, framför i Thailand. Först försökte jag få tag på en privatperson som kunde hjälpa mig – jag skickade ut förfrågningar på bland annat sajten Thailandforum men utan resultat. Därför tog jag kontakt med SVT:s asienkorrespondent Niklas Sjögren, som följt fallet med M Phoenix, och bad om hjälp. Niklas Sjögren kontaktade sina källor varav en bekräftade tipset – Wong samarbete med Malithong Wilaiporn och tillsammans rekryterade de nu plockare för säsongen 2014. Jag ringde till källan som berättade att det var krångligt att ta reda på hur de hela hängde ihop men att hon var relativt säker på sin sak.

Med bara dagar kvar till deadline valde jag att inte ta med min tredje undersökning. Jag ansåg att jag helt enkelt att jag inte hade hunnit få ihop tillräckligt med information. De källor jag hade var enbart andrahanskällor, vilket jag ansåg inte räckte för en publicering.

6.2 Inhämtande av bakgrundsmaterial

Jag har använt mig både av skriftliga och muntliga källor. Först och främst har jag läst ett hundratal artiklar om bärbranschen från 1998 fram till idag. Jag har utgått från att söka på ord som ”bärplockare” i Retriever och sedan läst de artiklar som på något sätt var relevanta för mitt arbete. Jag har även läst en del rapporter från både myndigheter och forskare.

För att styrka djupintervjuerna med bärbranschen och myndigheter har jag begärt ut en hel del dokument. Jag har till exempel läst ett flertal av förvaltningsrättens domar rörande tvister mellan Skatteverket och bärföretagen, interna dokument hos berörda myndigheter samt studerat exempel på hur en ansökan om att hyra in blåbärsplockare kan se ut.

För att förstå de viktiga skeendena i bärbranschens historia har jag framför allt använt mig av muntliga källor. Jag har pratat med myndigheter, forskare samt mindre bärföretagare för att få deras syn på branschen som motvikt till mina kvalitativa intervjuer.

Jag har också använt mig av muntliga källor för att förstå hur olika processer fungerar. Hur definierar Skatteverket begreppet arbetsgivare? Vad gör Kriminalvården om man inte inställer sig på anstalten när man ska? När kan facket neka en arbetsgivare? Vad kan Migrationsverket göra om de misstänker att ett företag kommer utnyttja bärplockare? För denna typ av frågor har tjänstemännen och fackombudsmännen varit oumbärliga.

6.3 Resultat

Undersökning 1

Bärföretagen visade sig ha en mycket samstämmig bild av branschen och det var uppenbart att de pratade mycket med varandra sinsemellan. Huvudsakligen gick deras verklighetsbild ut på att de själva försökte göra gott för sig, att myndigheterna motarbetade dem och att enstaka oseriösa bärföretagare svartmålade hela branschen. Myndigheterna och sin sida ansåg att bärföretagarna testade gränserna men höll med om att det handlade om enskilda företag som misskötte sig.

Undersökning 2

Jag tycker jag lyckades med mitt mål, det vill säga att binda Johan Andersson till bärskandalen i höstas.

6.4 Det som jag valde bort och varför

Jag har fått mycket information genom mina intervjuer angående Johan Andersson som jag valt att inte ha med i reportaget av den enkla anledningen att uppgifterna inte gått att bevisa. Många detaljer har varit snaskiga och därmed frestande att ta med men jag har hela tiden vägt informationen mot trovärdigheten där det senare vägt tyngst. Visserligen har jag med en del obekräftad information i reportaget för att undgå logiska luckor men då är jag tydlig med att det handlar om information från en eller flera personer – inte en vedertagen sanning. Jag har också valt bort att berätta om Malithong Wilaiporn eftersom jag har haft svårt att bekräfta uppgifterna jag hört/läst.

7. SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNING

I över 20 år har media rapporterat om slavliknande förhållanden i den svenska bärskogen. Varför upphör inte problemen?

Jag tycker att jag svarat på min första fråga på flera sätt. Dels genom att beskriva ett regelverk fullt av kryphål, dels genom att använda Johan Andersson som exempel. Jag tycker också jag får fram att problemen troligen inte kommer att upphöra av sig självt.

Hur gick bärbranschen från fritidshobby till storindustri med inhyrd arbetskraft?

Jag tycker jag har lyckats besvara frågan på ett tillfredställande sätt. Jag har visat på konflikten mellan myndigheter och bärföretagarna vilket förklarar varför bärindustrin ser ut som den gör.

Var tar bären vägen och vilka aktörer tjänar pengar på blåbären?

Jag misslyckades delvis med att svara på min tredje frågeställning. Egentligen ville jag kartlägga hela branschen – hur mycket pengar tjänar varje led på bären, hur mycket bär äter svenska folket osv. Problemet var att statistiken var bristfällig och att varken bärföretag, grossister och livsmedelsföretag ville berätta vad de betalade för bären.

Bärföretagen var förstås enkelt att kolla upp via Business Retriever, de tjänade ju bara pengar på skogsbär. Men grossisterna och livsmedelsföretagen tjänade även pengar på andra bär och varor, och hur mycket av vinsten som utgjordes skogsbär eller blåbär gick inte att utläsa. När jag frågade aktörerna om förtjänster svarade samtliga att sådana siffror inte lämnas ut på grund av konkurrensskäl.

Den enda siffran jag kunde ta fram var hur många ton blåbär som exporterades från Sverige och för vilken summa, detta genom SCB:s statistik. När jag dividerade summan med antalet ton kunde jag således få fram en ungefärlig siffra på vad grossisterna sålde sina blåbär för. Jag fick således be olika personer – bärföretagare, grossister och forskare – uppskatta hur mycket varje led tjänade på bären. Siffrorna personerna angav var förhållandevis lika och stämde någorlunda bra överens med exportsiffrorna jag fått fram av SCB:s statistik.

Jag fick alltså inte fram några exakta siffror men kunde ändå ge en ungefärlig bild om vilka summor det handlar om samt vilka aktörer som tjänar bäst på blåbärsaffärerna.

Att ta reda på vart blåbären tar vägen var däremot lätt att undersöka genom att titta på SCB:s exportsiffror samt prata med grossister och aktörer från livsmedelsindustrin.

8. LITTERÄRA REFLEKTIONER

Ettema och Glaser sätter upp flera krav på sanningsanspråk som bör kunnas ställas på ett gräv. Först och främst ska reportern utvärdera tipset. Är det sant, är det görbart och har det ett

nyhetsvärde¹¹? Därefter väger reportern sina bevis efter en slags ”bevishierarki”¹². Intervjuer väger i en sådan ”bevishierarki” mindre än dokument. Därför har jag också försökt att styrka mina intervjuer med hjälp av dokument. Jag har också till stor del använt mig av förstahandskällor vilket väger tyngre än andrahandskällor.¹³ Sammantaget är mitt arbete uppbyggt på många lättare bevis snarare än ett fåtal tunga bevis.

Nils Hanson pekar också på att det är viktigt att analysera källan. Källorna i min granskning av Johan Andersson har varit en blandning av typerna Den affärsmässige, Den hämndlyste, Den skvallrige samt Den mystiske – alla typer att se upp med. Ett exempel är Johan Borg, som ringde upp mig och sa att han hört att jag sökte information om Johan Andersson. Att Johan Borg inte bara berättade intressanta saker utan också själv ville få information gjorde mig misstänksam. Kunde detta vara typen Nils Hansson varnar för, en person som är utsänd av den jag granskade? Han dök ju trots allt upp från ingenstans och ville dessutom vara anonym. Jag bestämde mig därför för att åka till Kalmar och träffa källan. Nils Hansson tipsar i sin bok om hur reportern kan gå tillväga för att bedöma källans trovärdighet. Har källan en sådan ställning att han kan antas ha tillgång till uppgifterna? Har källan något att dölja? Är det något källan upplevt själv eller handlar det om andrahandsuppgifter? Vad har källan för motiv?¹⁴ Jag ställde mig dessa frågor och konstaterade att Johan Borg trots allt var trovärdig. Att han ville få information berodde på att han hade tät kontakt med Kommunal, vilket jag också fick bekräftat från Kommunal. Jag kontrollerade även uppgifterna jag fick från Johan Borg så gott jag kunde.

Min undersökning skiljer sig från en vetenskaplig undersökning på flera sätt.

En forskare vill undersöka hur det ligger till generellt, en forskare letar efter likheter. En reporter söker efter extremerna, det som sticker ut.¹⁵

Jag har valt att använda en skurk som en röd tråd i mitt reportage. Jag har alltså inte valt ut en generell bärforetagare utan riktat in mig på en av de mest oseriösa aktörerna i branschen.

En annan skillnad är att journalisten använder ett antal grepp, exempelvis känslor, för att intressera läsaren.¹⁶ Att en bärplockare begår självmord hör inte till vanligheterna, ändå valde

---

¹¹ Ettema, J.S & Glasser, T.L ”Custodians of Conscience. Investigative Journalism and Public Virtue” (1998) s. 348

¹² Ettema, J.S & Glasser, T.L ”Custodians of Conscience. Investigative Journalism and Public Virtue” (1998) s. 349

¹³ Ettema, J.S & Glasser, T.L ”Custodians of Conscience. Investigative Journalism and Public Virtue” (1998) s. 350

¹⁴ Hansson, Nils ”Grävande journalistik” (2009) s. 172

¹⁵ Molander, Per ”Journalisten som forskare” (2010) s.197

jag att inleda reportaget med denna händelse just för att fånga läsaren.

En forskare har heller inga krav på aktualitet och arbetar inte under samma tidspress.¹⁷ Mitt reportage måste publiceras i anslutning till bärsäsongen. Publiceras det i januari är läsvärdet inte alls lika högt.

Ett generellt problem under mitt grävande har varit bristen på scener. Även om jag hela tiden känt att jag haft en spännande story på gång så har jag oroat mig över bristen på kött och blod. ”Människor vill nämligen ha en riktigt god story, inte en lång och tröttsam presentation av fakta”¹⁸, som Nils Hansson uttrycker det. Den devisen har jag trots allt försökt att utgå ifrån när jag skrivit mitt reportage. Jag har följt den klassiska dramaturgiska modellen. Ett spännande anslag, en presentation av konflikten, en fördjupning, en upptrappning, ett klimax och slutligen en uttoning¹⁹. Men eftersom mitt reportage blev förhållandevis långt har jag valt att varva fördjupning och upptrappning om vartannat, annars skulle fördjupningen bli oläsbar. Nils Hansson tipsar också klassiska grepp som skapar framåtrörelse, exempelvis säga A men inte B²⁰. Detta grepp använder jag mig av på flera ställen i reportaget. Exempelvis berättar jag om ett bemanningsföretag som kan rädda bärbranschen, men först efteråt avslöjar jag att verksamheten varit olaglig. På ett annat ställe berättar jag om en nyckelfigur som kallas för Mem, men först senare i reportaget avslöjar jag hennes riktiga namn. Jag använder mig också av tillbakablickar för att få läsaren att hänga med i jakten på skurken.²¹

På grund av bristen på scener där jag själv varit på plats har tagit till ett grepp jag aldrig tidigare använt mig av för att ge liv åt berättelsen. Jag skrev in mitt reporterjag i reportaget. Nils Hansson varnar dock för att göra sig själv till enbart en hjälte. Berätta också om dina motgångar och misstag, skriver han.²² Det har jag också gjort. Mina telefonsamtal till Sparlats ledde ingenvart men läsaren får därmed intrycket att Sparlats heller inte är vidare pratglada. Men reporterjaget räckte inte för att skapa närvaro i hela texten. Därför har jag så gott som jag förmått återskapat scener²³. Självmordet i anslaget exempelvis, bygger på polisens händelserapport, en intervju med en av poliserna som var först på plats, ett antal tidningsartiklar samt ett nyhetsinslag.

---

¹⁶ Molander, Per "Journalisten som forskare" (2010) s.198

¹⁷ Molander, Per "Journalisten som forskare" (2010) s.197

¹⁸ Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 251

¹⁹ Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 253

²⁰ Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 257

²¹ Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 258

²² Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 260

²³ Hansson, Nils "Grävande journalistik" (2009) s. 262

Utkräv ansvar tidigt lyder Nils Hanssons råd. Så listar han ett antal anledningar – det är inte självklart att den granskade försöker dölja sina gärningar, du kan genomföra intervjun utan press av deadline, du får större möjlighet att gå till botten med förklaringarna etc. Jag valde också att kontakta min skurk i god tid (10 april). Men det visade sig vara svårare än vad jag trodde att få till intervjun. Johan Andersson slingrade sig och dagen för deadline närmade sig. Tillslut löste det sig, jag fick en intervju tre dagar innan deadline.

När det är dags för ansvarsintervjun tipsar Nils Hansson om att inte bara ställa personen till svars för sina handlingar utan också passa på att göra en faktakoll och fylla igen luckor i berättelsen.²⁴ Innan min intervju gick jag därför igenom mitt material för att hitta de luckor och säkra uppgifter jag ville få bekräftade.

9. FRAMTIDA UNDERSÖKNINGAR

Det finns mycket kvar att undersöka inom bärbranschen. Den största luckan att fylla är att undersöka hur bärverksamheten fungerar i Thailand. Vad är det för personer bakom bemanningsföretagen? Hur mycket tjänar dem? Vad händer med de företag som misskött sig? Får det några konsekvenser eller bildar man bara ett nytt företag? Hur går det till när bemanningsföretagen rekryterar thailändare? Är det så att bara de bästa får åka? Det finns mängder med frågor som skulle vara intressanta att få svar på gällande hur verksamheten ser ut i Thailand.

En annan lucka är att titta närmare de ”skötsamma” företagen. Även hos dem uppstår konflikter mellan arbetsgivare och plockarna. Dessutom går det mängder av rykten även om de ”skötsamma” bärhandlarna. Exempelvis att det skulle finnas dubbla kontrakt – det vill säga ett man visar upp för myndigheterna och ett man ger till plockarna samt att plockarnas i vissa fall sägs upp långt innan säsongen är över om grossisten inte vill ha mer bär.

---

²⁴ Hansson, Nils ”Grävande journalistik” (2009) s. 229

10. KÄLLFÖRTECKNING

10.1 Skriftliga källor

Skriftliga citerade källor

”Engström: Det finns ingen konflikt”, Västerbottens-Kuriren, 2013-09-17
SVT träffade familjen i Thailand, SVT Västerbottensnytt, 2013-10-07
”Nuder borde skämmas!”, Västerbottens-Kuriren, 2006-08-10
Arbetsgivaravgifterna blir bärnäringens död, Nya Ludvika Tidning, 2006-07-07
Blåbär viktigare än byråkrati, pressmeddelande från Centerpartiet, 2006-07-07
”Så nära slaveri man kan komma”, Norrbottens-Kuriren, 2009-08-25
Bärplockare ger upp sin kamp, SVT Värmlandsnytt, 2014-03-19
”Bärindustrin”, Uppdrag Granskning, 2009-09-09

Icke-citerade skriftliga källor

Press

Nu får Norrlandslänen bärpolis, Länstidningen Östersund, 1998-07-25
Bärkung lurade utländska plockare, Dagens Nyheter, 1998-08-08
Kaos bland bärplockare, Dagens Nyheter, 1998-08-16
”Skulle plocka apelsin och vindruvor”, Västerbottens-Kuriren, 1998-08-18
Ams vill rensa bland bärplockare, Svenska Dagbladet, 1998-08-18
Hårda villkor för bärplockare, Dagens Nyheter, 1998-09-06
Tjänade 200 000 på thailändare, Västerbottens-Kuriren, 1998-09-09
Högre krav på bärplockare, Västerbottens-Kuriren, 1998-10-17
Rekordhöga bärpriser, TT, 1999-09-07
Tuffare kontroll av bärplockare, Svenska Dagbladet, 1999-08-09
Bättre ordning i bärskogen, Göteborgs-Posten, 1999-08-09
Stora skillnader i ersättning för skogens bär, Östersunds-Posten, 2000-09-23
Situationen i bärskogen utreds, Göteborgs-Posten, 2000-09-26
”Vi förlorade allt”, Expressen, 2000-12-22
Så har bärplockare det idag, Östersunds-Posten, 2000-11-24
Bärindustrin och uppköpare organiserar sig, TT, 2001-01-04
Bärindustrin vill bättre på rykte, Sydsvenskan, 2001-01-05

Migrationsverket stoppar utländska bärplockare, TT, 2001-04-06
Gott om bär, men brist på plockare, Östersunds-Posten, 2001-07-24
Lika villkor i bärskogen, TT, 2002-04-24
Slopat krav på arbetstillstånd för bärplockare, TT, 2002-04-24
Inhyrda bärplockare räddar bärbranschen, TT, 2002-07-28
Krafttag mot oseriös bärhandel, Östersunds-Posten, 2002-07-31
Bärföretag riskerar upptaxering, Falukuriren, 2003-04-23
Bärpolis skapade ordning i bärskogen, TT, 2003-08-07
En krona mindre för thailändare, Västerbottens-Kuriren, 2003-09-22
Regeringsrätten ändrar dom om utländska bärplockare, TT, 2003-12-23
Plockarna väntar på bären, Västerbottens-Kuriren, 2004-07-23
Skattedomen en börda för bärbranschen, Göteborgs-Posten, 2005-08-03
Bärindustrin går mot kris, Mora Tidning, 2005-08-26
Bärföretag ska betala arbetsgivaravgifter, 2005-12-30
Vill skattebefria bär för 13 000, TT, 2006-05-18
Utländska bärplockare kan få hälften i lön, TT, 2006-06-28
Arbetsgivaravgifterna blir bärnäringens död, Falukuriren, 2006-07-07
Klagomål räcker inte, Maud!, Östersunds-Posten, 2006-07-15
Rekordmycket bär i skogarna, Mora Tidning, 2006-07-17
Ovisshet bland bärföretag över lagar och regler, Östersunds-Posten, 2006-07-25
Rädda bärplockningen, Östersunds-Posten, 2006-07-26
Bärskatten, Västerbottens-Kuriren, 2006-07-26
Bärplockning ska skattebefrias, Nya Ludvika Tidning, 2006-08-19
Bärnäring går mot kollaps?, Östersunds-Posten, 2007-02-27
Stopp för thailändska bärplockare, Dagens Nyheter, 2007-05-03
Bärplockare kan lockas till Finland, TT, 2007-05-08
Krävs på 33 miljoner, Västerbottens-Kuriren, 2007-09-13
Sanatoriets ägare häktad, Västerbottens-Kuriren, 2008-03-04
Tre åtalade i svartjobbshärva, TT, 2008-05-30
Slarv gav bärbolag tillstånd, Västerbottens-Kuriren, 2008-07-01
300 kineser ska plocka bär i länet, Västerbottens-Kuriren, 2008-07-01
Fängelsedomar i svartjobbshärva, Göteborgs-Posten, 2008-07-15
Massor av bärplockare i skogen, TT, 2009-05-06

Miljonkrav på bärhandlare, Norrbottens-Kuriren, 2009-05-20

Rekordmånga plockare men oklar bärtilgång, Västerbottens-Kuriren, 2009-07-25

Hård kritik mot bärprognoser, Östersunds-Posten, 2009-07-31

Arga bärplockare går i strejk, Norrköpings Tidningar, 2009-08-15

Böruppköpare smet från skatten, Norrbottens-Kuriren, 2009-08-21

Bättre kontroll efterlyses, Norrbottens-Kuriren, 2009-08-24

Bärplockare betalar överpris för resan, Norrbottens-Kuriren, 2009-08-25

Uppror bland thailändska plockare i Norrland, Dagens Nyheter, 2009-08-26

Statligt ansvar önskas i bärskogen, TT, 2009-08-27

Blåbärsfejden, Expressen, 2009-08-27

Bärplockare får thailändsk hjälp, Svenska Dagbladet, 2009-08-27

Bärföretag förlorar skattetvist, Piteå-tidningen, 2010-01-23

Månadslön redan ett måste i skogen, Norrbottens-Kuriren, 2010-02-19

Bättre villkor för plockare, Svenska Dagbladet, 2010-03-04

Thailändare avråder landsmän att plocka bär, Piteå-tidningen, 2010-05-19

Bärplockare lurade på lönen, Göteborgs-Posten, 2010-10-01

Lomsjö Bärs ägare misstänkt för ekobrott, Västerbottens-Kuriren, 2010-10-02

Ägaren försvunnen med miljoner, Falu-Kuriren, 2010-10-02

Ny lag hjälper inte bärplockare, Landskrona-Posten, 2011-01-25

Skärpta regler för bärföretag, TT, 2011-04-08

Ari Hallikainen blir efterlyst i världen, Ljusdals-posten, 2011-04-27

Färre asiatiska plockare i sommar, TT, 2011-05-05

Skogsbärsbranschen lägger ner, TT, 2011-05-24

Bärplockare fick bättre villkor, TT, 2012-02-19

En invasion av bärplockare väntas i år, Norran, 2012-06-02

Bärplockare upprör, Dagens Nyheter, 2012-07-18

Misstänkt människohandel av plockare, TT, 2012-07-20

Bärhandlare gripes, Dagens Nyheter, 2013-02-24

Bärplockare utan lön, Västerbottens-Kuriren, 2013-09-11

Protest mot utebliven lön, TT, 2013-09-11

Bärprotest ännu utan lösning, TT, 2013-09-12

Bärplockare får åka hem tomhänta, TT, 2013-09-21

Bärplockare tog sitt liv, TT, 2103-09-22

Ansvar skyfflas runt, Arbetet, 2013-10-04

Bärplockare stämmer arbetsgivaren, Värmlands Folkblad, 2013-12-10

Bolag vägrar betala bärplockare, TT, 2014-01-20

Radio

Bärplockarnas slavkontrakt, Kaliber, (2010)

Om globala klassklyftor i bärskogen, Konflikt, (2010)

Rapporter

Arbetsvillkor i blåbärsskogen- – En rapportserie om snåriga regler, utnyttjade plockare och solskenshistorier, Mats Wingborg, Swedwatch (2011)

Blåbärssverige. En resa bland bärplockare, brutna löften och framtidsdrömmar, Mats Wingborg, Swedwatch (2013)

Utmaningar kring arbetskraftsinvandring från tredje land, Svenskt Näringsliv, (2013)

Guld i gröna skogar, Livsmedelsföretagen (2013)

100 år av bärkonflikter, Anna Sténs och Camilla Sandström, Umeå universitet (2012)

En beskrivning av den svenska skogsbärbranschen, Lena Jonsson och Roger Uddstål, Svenska Lantbruksuniversitetet, (2002)

Böcker

Hansson, Nils ”Grävande journalistik” Ordfront (2009)

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena ”Metodpraktikan” Nordstedts juridik (2007)

Molander, Per ”Journalisten som forskare” i Krogh, T (ed) Journalistisk kvalitet? Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediastudier (2010)

Ettema, J.S & Glasser, T.L “Custodians of Conscience. Investigative Journalism and Public Virtue” New York: Columbia University Press (1998)

10.2 Muntliga källor

Citerade källor

Jörgen Gustavsson, ombudsman Kommunal Stockholm

Tel: 010-442 76 67 (4/4, 8/4)

Kjell-Ivan Eriksson, ombudsman Kommunal Umeå

Tel: 070-442 96 42 (25/3)

Maria Fridolin, handläggare LO-TCO Rättsskydd

Tel: 08-676 63 07 (11/3, 25/3)

Pia Blank Thörnroos, rättslig expert på Skatteverket.

Tel: 010-574 16 67 (28/2, 5/3, 15/4)

Gunilla Wikström, Migrationsverket

Tel: 010-485 89 60 (19/3)

Annika Lidström, miljöinspektör i Arvidsjaurs kommun

Tel: 0690-155 14 (25/4)

Johan Andersson, vd Natural Edge Marketing Limited

Tel: 073-355 23 01 (10/4, 20/5)

Sylve Björkman, vd för bärföretaget Ransäters Invest

Tel: 070-213 00 30 (17/3, 25/3, 4/4, 21/4, 30/4)

Leif Ögren, vd för bärföretaget Euro Apartments

Tel: 070-335 82 96 (21/3, 24/4)

Peter Fust, vd för bärföretaget Rabema Service

Tel: 073-355 23 08 (27/3, 4/4)

Martin Engström, vd Olle Svenssons Partihandel

Tel: 070-558 23 22 (28/3)

Pasi Anttila, vd Polarica

Tel: 072-500 14 49 (2/5)

Icke-citerade källor

Nina Johansson, avdelningschef Arbetstillstånd på Migrationsverket

Tel: 010-485 42 05 (28/3, 4/4)

Thord Ingesson, utredare på LO

Tel: 08-796 27 82 (26/4)

Mats Hansson, ombudsman Kommunal Stockholm

Tel: 072 560 82 40 (10/3, 21/3)

Lena Ceder, ombudsman Kommunal Umeå

Tel: 010-442 96 45 (21/3)

Annette Grafen Silander, f.d. enhetschef Migrationsverket

Tel: 010-485 80 96 (19/3)

Alexander Vonsensey, handläggare vid Thailändska ambassaden

Tel: 076-191 30 10 (24/3, 27/3, 14/4)

Joakim Lundberg, polisen Umeå

Tel: 010-56 82 149 (23/4)

Thomas Hagman, åklagare i Inwisemålet

Tel: 010-56 263 69 (24/3)

Hugo Lindkvist, journalist på Västerbottens-Kuriren

Tel: 073-640 03 75 (8/4)

Niklas Sjögren, SVT:s Asienkorrespondent

(nås via mejl på niklas.sjogren@svt.se)

Johan Borg, anställd vid Ransäters Invest

Tel: 072-702 69 52 (28/3, 29/3, 23/4, 29/4, 30/4)

Tommy Landby, vd för bärföretaget Pixerus

Tel: 072-716 46 20 (25/3, 8/4)

Andreas Qvist, inköp och försäljningsansvarig Olle Svenssons Partihandel

Tel: 073-980 88 50 (30/3)

Arne Petterson, anställd vid Olle Svenssons fryslager i Balsjö

Tel: 0706-96 35 38 (22/4)

Roger Uddstål, anställd vid SIK-institutet för livsmedel och bioteknik AB

Tel: 070-531 53 11 (23/4)

Rebecca Stål, vd för Ståls plantering och röjning

Tel: 070-228 75 57 (2/4)

Dick Stål, fastighetsskötare Parken i Vindeln

Tel: 0933-204 11 (30/3)

Ivan Harnesk, f.d. ordförande SBIF

Tel: 070-390 13 91 (5/3)

Thomas Fjellner, vd för bärgrossisten Frost AB

Tel: 070-545 20 21 (11/3)

Peter Brännström, vd för bärföretaget PeBe Bär

Tel: 070-31 60 581 (11/3)

Björn Isacsson, vd Hällnäs Handelsträdgård

Tel: 0933-201 00 (16/5)

Junya Yimprasert, privatperson som engagerat sig för bärplockares situation i Sverige och

Finland

Tel: +358-417 231 167 (13/5)

11. MÅLGRUPP

Reportaget är tänkt att publiceras i magasinet Filter till augusti/september-numret. Deras reportage brukar ligga på runt 30-35 000 tecken. Mitt reportage kommer förmodligen bli något längre i sin slutgiltiga version.

12. ÖVRIGT

Namnen i min tredje undersökning, Wong och Sven Svensson är påhittade eftersom jag inte vill avslöja deras riktiga namn då jag hoppas på att kunna följa upp tipsen vid ett senare tillfälle.

Även namnet ”Olle” är fingerat.